

Μηνιαία ηλεκτρονική έκδοση του Πανελλήνιου Σωματίου Θεάτρου Σκιών

περίοδος Δ' | τεύχος 137 | Σεπτέμβριος 2019

Ἄφοῦ δὲ γέγονα κάγῳ
γραμματικὸς τεχνίτης,
ἐπιθυμῶ καὶ τὸ ψωμὶν
καὶ τοῦ ψωμοῦ τὴν μάνναν,
καὶ διὰ τὴν πείναν τὴ πολλὴν
καὶ τὴν στενοχωρίαν
ὑβρίζω τὰ γραμματικά...

Πτωχοπροδρομικά
ποίημα γ', στίχοι 69-72

τεύχος 137
Σεπτέμβριος 2019

περιεχόμενα

Της σύνταξης	2
Φεστιβάλ Σπαθάρεια 2019	3
Το ιερό δράμα «Φιλοθέη»	5
Φεστιβάλ Καραγκιόζη Νικαίας	8
Καφενείο «Μπερντές»	10
Οι δύο προσκυνητές που έγιναν τρεις	11
Η Παναγία στα λαϊκά αναγνώσματα & θεάματα .	13
Η ηθική διάσταση του ελληνικού Θ. Σκιών ...	21
Η ζωή των κλεφτών	26
Επιστολές αναγνωστών	30
Του Μπαρμπούτη τα καμώματα	31

εξώφυλλο: Ο Καραγκιόζης Δάσκαλος
του Τάσου Κούζη-Κούζαρου

Ο Καραγκιόζης μας

Μηνιαία ηλεκτρονική έκδοση
του Πανελληνίου Σωματείου Θεάτρου Σκιών

Συντακτική επιτροπή

Σωκράτης Κοτσορές
Δημήτρης (Τάκης) Κωστιδάκης
Ιάσωνας Μελισσηνός
Κ. Ψυχραιμίας

Επιμέλεια κειμένων: Τάσος Κούζαρος

Σελιδοποίηση: Σωκράτης Κοτσορές

επικοινωνία

okaragkiozismas@gmail.com

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΚΙΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1925

Τζωρτζ 6, Αθήνα 10677

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Πάνος Καπετανίδης 210 4616664 - 6977357493

Δημήτρης (Τάκης) Κωστιδάκης 6942013881

www.karagkiozis.com

e-mail: somateiokaragkiozh@gmail.com

Ο Καραγκιόζης του Ευγένιου Σπαθάρη

Καλό Φθινόπωρο!

Αγαπητοί συνάδελφοι και φίλοι
του θεάτρου σκιών, η συντακτική
επιτροπή σας εύχεται ολόψυχα καλό
φθινόπωρο.

Βέβαια, έχουμε επιστρέψει οι περισσότεροι πια
στις βάσεις μας, αλλά οι παραστάσεις λόγω
καλοκαιρίας συνεχίζονται σε πλατείες, άλση και
υπαίθρια θέατρα.

Παρόντες, λοιπόν, στο φθινοπωρινό μας
ραντεβού με το περιοδικό μας, που θα συνεχίσει
να προσφέρει ενημέρωση, ψυχαγωγία και
αξιόλογα θέματα του θεάτρου σκιών, αναμένουμε
με ενδιαφέρον σχετικά δημοσιεύματά σας που
αφορούν το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον του
Καραγκιόζη μας, εμπλουτίζοντας έτσι περαιτέρω
την ύλη μας!

Με φιλικούς χαιρετισμούς
η Συντακτική επιτροπή

ΤΑ ΝΕΑ
ΤΟ ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗ

ειδήσεις, ενημερώσεις, σχολιασμοί από το Σωματείο μας

20^ο Φεστιβάλ Θεάτρου Σκιών Σπαθάρεια 2019 Μαρούσι 2-7 Σεπτεμβρίου 2019

Με μεγάλη επιτυχία πραγματοποιήθηκαν και φέτος τα Σπαθάρεια 2019, αφιερωμένα στα 20 χρόνια του Φεστιβάλ, αλλά και στα δέκα χρόνια από το θάνατο του κορυφαίου καραγκιοζοπαίχτη **Ευγένιου Σπαθάρη**.

20
ΧΡΟΝΙΑ
ΣΠΑΘΑΡΕΙΑ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΚΙΩΝ «ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΣΠΑΘΑΡΗΣ»

Οδός Βορείου Ηπείρου 27 & Μεσογείων – 15126 ΜΑΡΟΥΣΙ
Τηλ. 210 – 6127245, Fax: 210 – 6127253

e-mail: spathario@yahoo.gr
www.karagiozismuseum.gr

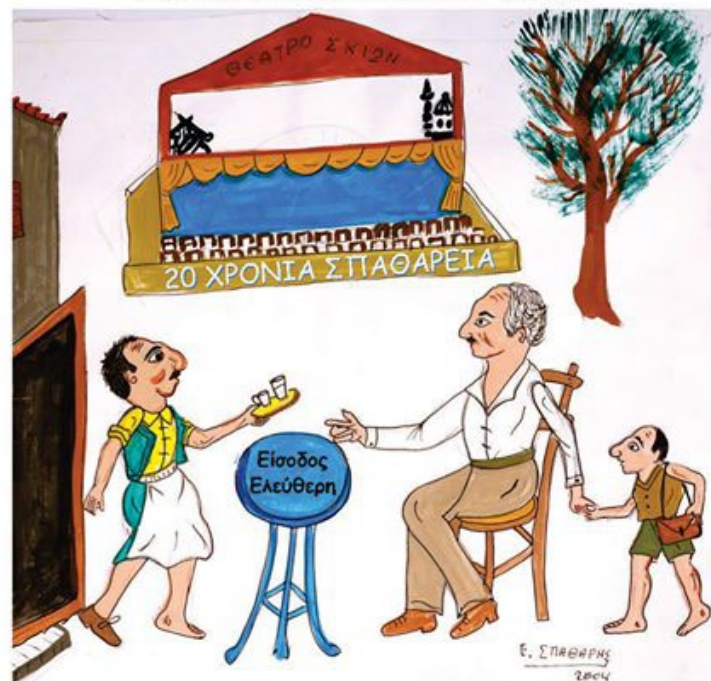

Δήμος Αμαρουσίου
Διεύθυνση Αθλητισμού & Πολιτισμού

ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΚΙΩΝ «ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΣΠΑΘΑΡΗΣ»

ΣΠΑΘΑΡΕΙΑ 2019

20^ο ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΚΙΩΝ

2-7
Σεπτεμβρίου
ώρα: 20:00

20° Φεστιβάλ Θεάτρου Σκιών Σπαθάρεια 2019 Μαρούσι 2-7 Σεπτεμβρίου 2019

ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΚΙΩΝ «ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΣΠΑΘΑΡΗΣ»

Πρόγραμμα

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

Ο Περιφερειάρχης Αττικής, κ. Γεώργιος Πατούλης, ο Δήμαρχος Αμαρουσίου, κ. Θεόδωρος Αμπατζόγλου και το Μουσείο Θεάτρου Σκιών «Ευγένιος Σπαθάρης», της Διεύθυνσης Αθλητισμού και Πολιτισμού του Δήμου Αμαρουσίου, έχουν την τιμή να σας προσκαλέσουν στα «Σπαθάρεια 2019», που διοργανώνονται από τις 2 μέχρι και τις 7 Σεπτεμβρίου, ώρα 19:30.

Το 20ο Φεστιβάλ Θεάτρου Σκιών, με στόχο πάντα την προβολή και διατήρηση της ελληνικής παραδοσιακής τέχνης του Καραγκιόζη, θα πραγματοποιηθεί, όπως κάθε χρόνο, στον αύλειο χώρο του Μουσείου, (Οδός Βορείου Ηπείρου 27 & Μεσογείων – Κοκκινιά Αμαρουσίου).

Το πρόγραμμα, φέτος, είναι αφιερωμένο στα δέκα χρόνια από τον θάνατο του Δάσκαλου αλλά και εμπνευστή του Φεστιβάλ Θεάτρου Σκιών, Ευγένιου Σπαθάρη και στα είκοσι χρόνια διεξαγωγής των «Σπαθαρείων».

Συμμετέχουν έξι επαγγελματίες πλέον καραγκιοζοπαίκτες, από τους δεκαέξι που είχαν λάβει μέρος στην 1η διοργάνωση της εκδήλωσης το έτος 2000, ερασιτέχνες τότε, η οποία κατόπιν έγινε θεσμός λόγω της ένθερμης ανταπόκρισης του κοινού.

Ο ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΡΧΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
Γεώργιος Πατούλης

Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ
Θεόδωρος Αμπατζόγλου

Δευτέρα 2/9 – ώρα 19:30

ΕΝΑΡΞΗ ΦΕΣΤΙΒΑΛ:

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΩΝ 10 ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ ΚΑΙ ΕΜΠΝΕΥΣΤΗ ΤΟΥ ΦΕΣΤΙΒΑΛ, ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΣΠΑΘΑΡΗ ΚΑΙ ΣΤΑ 20 ΧΡΟΝΙΑ ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΩΝ ΣΠΑΘΑΡΕΙΩΝ.

Ώρα 20:00

Παράσταση θεάτρου σκιών από τον Γιάννη Νταγιάκο με τίτλο: «Ο Καραγκιόζης και τα επτά θηρία»

Τρίτη 3/9 – ώρα 20:00

Παράσταση θεάτρου σκιών από τον Χάρη Μπιλλίνη με τίτλο: «Ο Καραγκιόζης στον πύργο των ιπποτών»

Τετάρτη 4/9 – ώρα 20:00

Παράσταση θεάτρου σκιών από τον Τάσο Κώνστα με τίτλο: «Ο Καραγκιόζης και τα 82 εντάλματα»

Πέμπτη 5/9 – ώρα 20:00

Παράσταση θεάτρου σκιών από τον Τάσο Γεωργίου με τίτλο: «Ο Καραγκιόζης Δήμαρχος»

Παρασκευή 6/9 – ώρα 20:00

Παράσταση θεάτρου σκιών από τον Ηλία Καρελλά με τίτλο: «Ο θρίαμβος του Καραγκιόζη»

Σάββατο 7/9 – ώρα 20:00

Παράσταση θεάτρου σκιών από τον Άθω Δανέλλη με τίτλο: «Το προξενικό της Αντιγόνης»

Όλοι οι συντελεστές

Το ιερό δράμα θεάτρου σκιών «Φιλοθέη» συνεχίζει τις παραστάσεις στην Αθήνα

Του Νικόλα Τζιβελέκη, караγκιοζοπαίκτη

Το θερμότερο χειροκρότημα έλαβε η «Φιλοθέη η αρχοντοπούλα των Αθηνών» και η ομάδα «Οθόνιον» στις έξι πρώτες **sold out** παραστάσεις του καλοκαιριού, αφήνοντας εξαιρετικές εντυπώσεις και ενθουσιώδη σχόλια από θεατές και κριτικούς που μιλούν για μια νέα εποχή στο θέατρο σκιών αλλά και για μια ευκαιρία επανασύνδεσης με την άγνωστη ιστορία της Αθήνας. Το έργο παρουσιάζεται για έξι ακόμη βραδιές στον Παλαιό Πανεπιστήμιο (Θόλου 5, Πλάκα). Πρόκειται για ένα πρωτότυπο δράμα του Ιωσήφ Βιβιλάκη ειδικά γραμμένο για τους παίκτες σκιών Άθω Δανέλλη και Νικόλα Τζιβελέκη με θέμα τη ριψοκίνδυνη δράση της Φιλοθέης Μπενιζέλου που πρόσφερε την παρουσία της σε έργα αλληλεγγύης στην οθωμανική Αθήνα του 16ου αιώνα.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ

Αντλώντας έμπνευση από τον δραματικό βίο της Αγίας Φιλοθέης, της περίφημης κυρά δασκάλας, μουσικοί και παίκτες σκιών εμψυχώνουν σκαλιστές χειροποίητες φιγούρες και ζωντανεύουν την περιπετειώδη ζωή της ασυμβίβαστης αρχοντοπούλας που φόρεσε

τα ράσα. Στην παράσταση το θαυμαστό συναξάρι της Φιλοθέης συνυφαίνεται παράξενα με την ιστορία του λαϊκού θεάτρου σε ένα μαγικό και μυστηριακό ταξίδι προς το φως των σκιών, όπου καλούμαστε να αναζητήσουμε τη σημασία της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας στη σημερινή ζωή.

Η ΟΜΑΔΑ

Το «Οθόνιον» είναι μια επιστημονική και καλλιτεχνική ομάδα με έδρα την Αθήνα που πιστεύει στην αξία των παραδοσιακών σκηνικών πρακτικών. Η ομάδα πλαισίωσε με μεγάλη επιτυχία το 2017 την παράσταση Ο γάμος του Καραχμέτη του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη (σκηνοθεσία Όλια Λαζαρίδου) με το δραμάτιον Ο Καραγκιόζης νεκροθάπτης, και έλαβε εξαιρετικές κριτικές.

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

Κείμενο-σκηνοθεσία: Ιωσήφ Βιβιλάκης, Μουσικός σχεδιασμός: Γεράσιμος Παπαδόπουλος, Φιγούρες: Νικόλας Τζιβελέκης, Παίκτες θεάτρου σκιών: Άθω Δανέλλη, Νικόλας Τζιβελέκης, Μουσικοί-τραγούδι: Γεράσιμος Παπαδόπουλος, Θεολόγος Παπα-

ΤΑ ΝΕΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑΓΚΙΩΤΗ

νικολάου, Κατερίνα Μιχαλάκη, Γραμματεία: Μάνος Δαμασκηνός, Παραγωγή: Bateau Lavoir. Χώρος σεμιναρίων, τεχνών και πολιτιστικής δραστηριότητας.

ΕΓΡΑΨΑΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ

«Συγκίνηση, ιεροπρέπεια, εσωτερική και εξωτερική δράση, λαογραφικά στοιχεία και ιστορικές πληροφορίες, όλα μαζί δένουν αρμονικά με την απλότητα και την αμεσότητα του λαϊκού θεάτρου σκιών αναδεικνύοντας τις αμέτρητες δυνατότητες εξέλιξής του. Η παράδοση εδώ δεν παραμένει ως ένα, κακώς εννοούμενο, στατικό γεγονός μουσειακού ενδιαφέροντος, εξελίσσεται και παραδίδεται δυναμική, διαρκώς ανανεούμενη, αντλώντας ορμή από τις ρίζες της.»

(Ελένη Λιντζαροπούλου, ποιήτρια & ακτιβίστρια)

«Η Ομάδα «Οθόνιον», που συγκροτήθηκε με πρωτοβουλία του καθηγητή και Αντιπροέδρου του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του ΕΚΠΑ Ιωσήφ Βιβιλάκη, ήρθε να αναρριπίσει τη σχέση του κοινού με το θέατρο σκιών, εγκαινιάζοντας μια νέα εποχή στην ιστορία του είδους. Διατηρώντας τον ιστό της βασικής τυπολογίας, διαχρονικά συνδεδεμένης με τον ψυχαγωγικό χαρακτήρα, η ομάδα επενδύει περαιτέρω σε μια παιδευτική διάσταση, δείγμα της οποίας κατέστη το εξαιρετικής γραφής έργο «Φιλοθέη, η αρχοντοπούλα των Αθηνών», που παρουσιάστηκε με την ευγενική υποστήριξη της ενορίας του Αγίου Νικολάου Ραγκαβά. Το συνολικό καλλιτεχνικό πόνημα (σε κείμενο του Ι. Βιβιλάκη) αναδείχθηκε σε ένα εξόχως ενδιαφέρον παλίμψηστο καταγραφών (ιστορικών, θρησκευτικών, πολιτισμικών) και μια τεχνικά άρτια αλληλοπεριχώρηση δύο δομικών στοιχείων, του μύθου και της Ιστορίας, προς την κατεύθυνση δημιουργίας ενός αρραγούς

ΦΙΛΟΘΕΗ
η αρχοντοπούλα
των Αθηνών

ΙΕΡΟ ΔΡΑΜΑ ΓΙΑ ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ ΚΑΙ
ΛΑΙΚΗ ΟΡΧΗΣΤΡΑ

Κείμενο-σκηνογραφία: Ιωσήφ Βιβιλάκης
Μουσική-συνθέσεις: Γεώργιος Παπαδόπουλος
Φινιόλες: Νικόλας Τζιδάλης
Ποίηση: Ουίτρου Σκίων: Άλκις Δανάη, Νικόλας Τζιδάλης
Μουσική-παραγωγή: Κατερίνα Μιχαλάκη
Γεώργιος Παπαδόπουλος, Θεολόγος Παπανεολάου
Γραμματο: Μάνος Δαμασκηνός
Παραγωγή: BATEAU LAVOIR AMKE

παραστάσεις
15, 16, 17, 18, 19, 20
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ: viva.gr
Πληροφορίες: www.bateaulavoir.gr
Τηλ. Επικοινωνίας: 6987358561
www.facebook.com/mlterafloteli/

ΠΑΛΑΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΟΥ 5 ΠΛΑΚΑ
ΩΡΑ ΕΝΑΡΞΗΣ: 9:00μμ

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

καλλιτεχνικού έργου». (Γιώργος Παπαγιαννάκης, *Κυριακάτικη Δημοκρατία*, 21 Ιουλίου 2019)

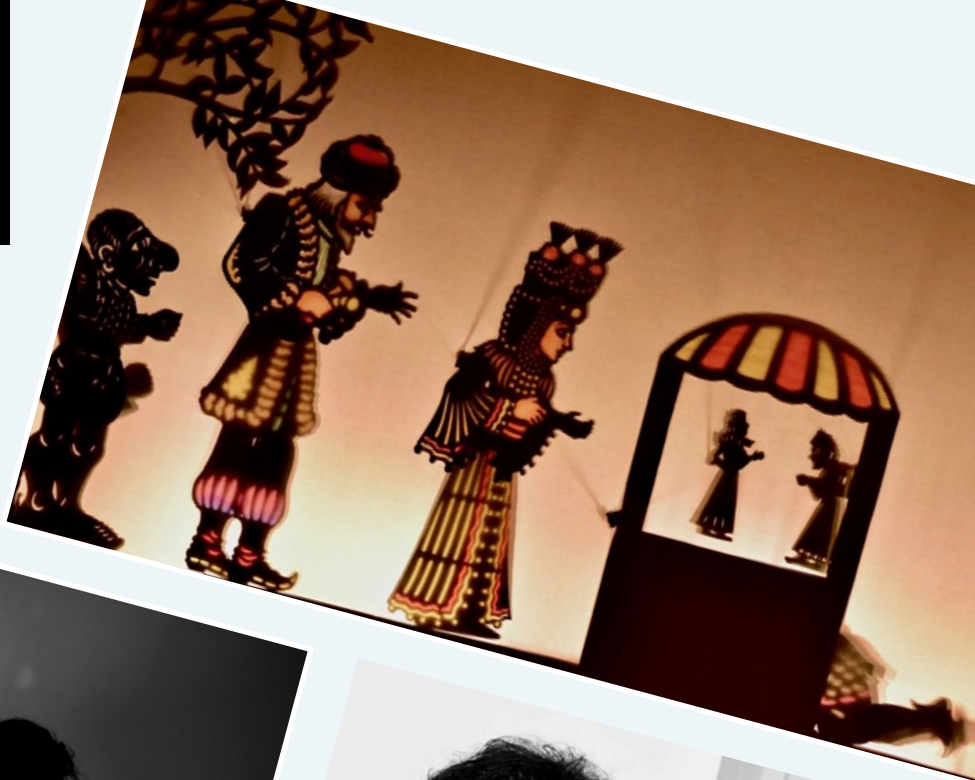
«Μια παράσταση με την απέριτη γοητεία του Θεάτρου σκιών και τη λεπτότητα που αφήνει τη φαντασία και τη συγκίνηση να ταξιδέψουν ελεύθερα. Η μαγεία των εικόνων, η μουσική με τις βυζαντινές αποχρώσεις, η απλότητα του λόγου που γίνεται θέαμα, ο ίδιος ο χώρος και ο χρόνος που δημιουργεί το Θέατρο σκιών μαζί με τους θεατές του και είναι εκείνα που συνιστούν τη Σκηνογραφία του. Σε αυτή την εμπειρία μέρος της ήταν όλα, ο ουρανός, τα αστέρια, ο δρόμος με τους περαστικούς έως και το λουκούμι στην είσοδο και την έξοδο από την παράσταση. Η ποιητική διάσταση που είναι το ίδιο το Θέατρο είναι εκείνο που μοιραστήκαμε μέσα από την ιστορία της ζωής της Αγίας Φιλοθέης».

(Μαρία Χανιωτάκη, σκηνογράφος και εικαστικός)

«Δεν είχα σκεφθεί ότι θα αφηγόμουν στη μαγεία ενός 'λαϊκού θεάτρου σκιών' στην καρδιά της Πλάκας (...) όλοι νιώσαμε λίγο παιδιά, αν και δεν υπήρχε τίποτε παιδικό, αλλά να, οι φιγούρες του Θεάτρου Σκιών, σκαλίζουν βαθιά τη μνήμη. Δεν ξέρω σε ποιον θα έπρεπε πρώτα από όλα να αποδώσω τα εύσημα για αυτό το ταξίδι στον χρόνο και στη μαγεία της προφορικής παράδοσης, της λαϊκής τέχνης ή της πηγαίας επίκλησης του θυμικού(...)».

(Νίκος Βατόπουλος, *Καθημερινή*, 21 Ιουνίου 2019)

ΤΑ ΝΕΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗ

Νικόλας Τζιβελέκης, Αθως Δανέλλης,
Κατερίνα Μιχαλάκη

Θεολόγος Παπανικολάου, Γεράσιμος Παπαδόπουλος

ΗΜΕΡΕΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ

Μουσείο Ιστορίας Πανεπιστημίου Αθηνών-Παλαιό Πανεπιστήμιο, Θόλου 5, Πλάκα: Κυριακή 15, Δευτέρα 16, Τρίτη 17, Τετάρτη 18, Πέμπτη 19, Παρασκευή 20 Σεπτεμβρίου 2019, ώρα 21:00

ΤΙΜΕΣ ΕΙΣΙΤΗΡΙΩΝ

Γενική είσοδος: 15 ευρώ, Φοιτητές, παιδιά, άνεργοι: 10 ευρώ, Ατέλειες: Εφόσον υπάρχουν διαθέσιμες θέσεις, ισχύουν ατέλειες ΠΕΣΥΘ, ΕΣΗΕΑ, ΣΕΗ, Τμημάτων Θεάτρου, Δραματικών Σχολών, Σκηνοθετών

ΔΙΑΘΕΣΗ ΕΙΣΙΤΗΡΙΩΝ

Ηλεκτρονική προώληση: <https://www.viva.gr>
Πληροφορίες για την παράσταση: 6987 358561
Email: bienvenue@bateaulavoir.gr

ΧΟΡΗΓΟΙ

Εκδόσεις Αρμός - Περιοδικό *Φρέαρ*
ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ: ΕΡΤ - 103, 7 Δεύτερο

Πρόγραμμα - 89, 5 Ραδιοφωνικός σταθμός της Εκκλησίας της Ελλάδος. Με την ευγενική υποστήριξη της ενοριακής κοινότητας του Αγίου Νικολάου Ραγκαβά.

Κλείνοντας θα ήθελα να σημειώσω ότι είναι πολύ σπάνιο να δίνουν δύο караγκιοζοπαίχτες μαζί τις φωνές τους σε ολόκληρη παράσταση και κυρίως σε σκηνές αυτοσχεδιασμού. Το πετύχαμε μαζί με τον Άθω στο έργο του Ιωσήφ Βιβιλάκη «Φιλοθέη, η αρχοντοπούλα των Αθηνών». Εκεί δεν εμψυχώνουμε από κοινού μόνο τους ήρωες του έργου, αλλά και τους κλασσικούς τύπους του θεάτρου σκιών. Η παράσταση αυτή δεν έχει τίποτα να ζηλέψει από τις θρησκευτικές παραστάσεις που έπαιζαν οι παλιοί караγκιοζοπαίχτες, αφού μοιάζει σαν να υπήρχε από πάντα στο ρεπερτόριο του Καραγκιόζη. Ο Ιωσήφ Βιβιλάκης, χρόνια θεατής και θαυμαστής του είδους, ήξερε ακριβώς τις απαιτήσεις για την δημιουργία μιας τέτοιας παράστασης.

ΤΑ ΝΕΑ
ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗ

4 ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗ 2019
ΔΗΜΟΥ ΝΙΚΑΙΑΣ - ΑΓ. Ι. ΡΕΝΤΗ

Πέμπτη 19/9
"ΠΕΡΣΕΑΣ & ΜΕΣΟΥΣΣΑ"
παίζει ο Αλέξης Μελισσανός

Παρασκευή 20/9
"Ο ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ ΜΟΝΟΜΑΧΟΣ"
παίζει ο Γιώργος Αθανασίου

Σάββατο 21/9
"Ο ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ ΣΤΟ ΤΡΕΛΛΟΚΟΜΕΙΟ"
παίζει ο Χάρης Μπιλλίνης

Κυριακή 22/9
"Ο ΓΑΜΟΣ ΤΟΥ ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΥ"
παίζει ο Νίκος Τζιβελέκης

Δημοτικό
ΚΗΠΟΘΕΑΤΡΟ
Νίκαιας
ώρα έναρξης: 19:30
ΕΙΣΟΔΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗ

ΔΗΜΟΣ
ΝΙΚΑΙΑΣ - ΑΓ. Ι. ΡΕΝΤΗ

Το 4ο Φεστιβάλ Θεάτρου Σκιών θα πραγματοποιηθεί από τις 19 έως τις 22 Σεπτεμβρίου στο Δημοτικό Κηποθέατρο Νίκαιας (Κύπρου και Προύσσης) στο πλαίσιο των πολιτιστικών εκδηλώσεων που διοργανώνει ο Δήμος Νίκαιας-Αγ.Ι. Ρέντη με είσοδο ελεύθερη για το κοινό.

Ο Δήμαρχος Νίκαιας-Αγ.Ι. Ρέντη αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Σε μια εποχή που εικόνες ηλεκτρονικές εισβάλλουν σε ζωές παιδιών από τις πρώτες ηλικίες, το Θέατρο Σκιών έρχεται μέσα από τους αιώνες για να προσφέρει χαμόγελα στα χείλη τους με τρόπο άμεσο και λιτό. Γι' αυτό το λόγο ως Δημοτική Αρχή έχουμε οργανώσει ένα τετραήμερο δωρεάν φεστιβάλ με παραστάσεις καραγκιόζη. Τα απλά κείμενα, οι εντυπωσιακές φιγούρες σε συνδυασμό με το κωμικό στοιχείο, κεντρίζουν από την πρώτη στιγμή το ενδιαφέρον των λιλιπούτειων θεατών. Τέσσερις σπουδαίοι καραγκιοζοπαίχτες ενώνουν τις δυνάμεις τους για να φέρουν πιο κοντά τα παιδιά με την προφορική ελληνική παράδοση και να μεγαλώσουν τη φαντασία τους στο φως της σκιάς. Με χαρά περιμένουμε τους μικρούς μας φίλους να αγκαλιάσουν και αυτή τη χρονιά τον Καραγκιόζη τους».

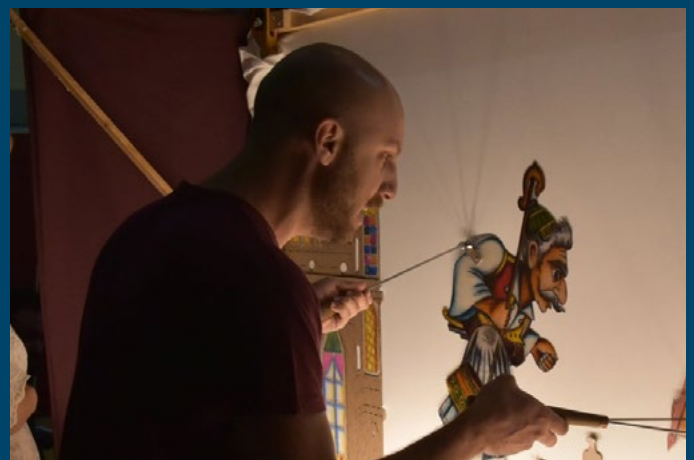
Αλ. Μελισσηνός

Γ. Αθανασίου

Χ. Μπιλλίνης

Ν. Τζιβελέκης

ΤΑ ΝΕΑ ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗ

Ένας νέος μπερντές άνοιξε στην Κόρινθο, υπό μορφή καφενείου. Τρεις μεγάλες μας αγάπες, η τέχνη, το καλό φαγητό και ο καφές, συνυπάρχουν με διάκοσμο του θεάτρου σκιών. Χειροποίητες σκαλιστές, δερμάτινες και πλαστικές φιγούρες, φωτογραφίες από παλιά θέατρα και αξέχαστους παίκτες, σύγχρονες ρεκλάμες, μαζεύτηκαν με τη βοήθεια επαγγελματιών και μη καραγκιοζόφιλων και δένουν αρμονικά σε έναν ζεστό χώρο. Με τη νέα σεζόν θα φιλοξενηθούν σπουδαίοι καραγκιοζοπαίχτες και άλλες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις (μουσική, προβολή ταινιών, καλλιτεχνικά εργαστήρια κ.α). Τρέξατε μικροί και μεγάλοι!

Για περισσότερες πληροφορίες:

<https://www.facebook.com/berdesartcafe/>

ΔΩΡΙΣΤΕ ΜΙΑ ΦΙΓΟΥΡΑ

στο αρχείο του Σωματείου μας!

Όσα μέλη ή φίλοι έχουν την ικανότητα να κατασκευάζουν φιγούρες, σκηνικά, ρεκλάμες ή έχουν στην κατοχή τους υλικό σχετικό με το Θέατρο Σκιών (συλλεκτικό ή καινούργια κατασκευή), καλούνται να ενισχύσουν το Ιστορικό Αρχείο του Σωματείου, κάνοντας μια τέτοια δωρεά.

Κάνετε κατάθεση στη Eurobank
IBAN: GR0802600620000170200632294

Φωτογραφία
Κώστα Στεφ. Τσίπηρα

ΟΙ ΔΥΟ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΕΣ ΠΟΥ ΕΓΙΝΑΝ ... ΤΡΕΙΣ!

Κώστα Στ. Τσίπηρα

Μηχανικού βιοκλιματικής Αρχιτεκτονικής- Δρ. Χωροταξίας

Εχω ξαναγράψει ότι τα μοναδικά κοινά έργα στον τουρκικό και ελληνικό Καραγκιόζη - που είναι ουσιαστικά διαφορετικά θεάματα κατά 90%- είναι σχεδόν..... 3,5! Όλα τ' άλλα είναι διαφορετικά. Όμως, υπάρχουν και μερικά, 3-4 στον αριθμό που είναι σαφώς νεότερα, ανήκουν στην τελευταία πεντηκονταετία του 20^{ου} αιώνα και έχουν κάποιες ομοιότητες, κάτω όμως του 50%, άρα δεν ταυτίζονται.

Αντιθέτως οι παραστάσεις:

> ΚΟΥΝΙΑ-ΣΑΛΙΝΤΖΑΚ

> Ο ΓΑΜΟΣ ΤΟΥ ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΥ - ΤΕΡΣ ΕΒΛΕΝΜΕ

> ΤΟ ΜΑΓΕΜΕΝΟ ΔΕΝΤΡΟ – ΤΖΑΖΟΥΛΑΡ

είναι όμοιες, κατά ...70-90%!

Μία απ' αυτές τις τελευταίες είναι και η παράσταση «Οι δύο Προσκυνητές».

Την έχω δει με άλλον τίτλο παιγμένη από τον αεί-

μνηστο Παναγιώτη Μιχόπουλο, ο οποίος και ισχυριζόταν ότι ήταν δική του, καθώς και από τον Μάνθο με διαφορετικό τίτλο, ενώ ήταν του Μανωλόπουλου. Η παράσταση αυτή, πρέπει να χρεωθεί στον ελληνικό Καραγκιόζη, καθώς δεν υπάρχει καταγεγραμμένη σε κανένα απ' τα σοβαρά βιβλία, που εκδόθηκαν, κυρίως από Γερμανούς λαογράφους για τον τουρκικό Καραγκιόζη, μέχρι την δεκαετία του '70. Όμως ξαφνικά, σε κάποιο φύλλο της εφημερίδας *Μιλιέτ*, στα μέσα της δεκαετίας του '80, και στις ιστοριούλες, που δημοσιεύονται τις ημέρες του Ραμαζανιού...τσούπ!, νάσου, και ένας διάλογος Καραγκιόζ, και Χατζηβάτ, «με ολίγη ... 2-3 Προσκυνητών». Αντιδάνειο; Είναι σχεδόν βέβαιο! Κατ' αναλογία και η ελληνική κατά 100% σούστα που κινεί τις φιγούρες παρουσιάστηκε ως τουρκική, ενώ, πριν τα τέλη του '80 οι σούστες του τουρκικού Καραγκιόζ, ήταν πρωτόγονες. Είχα δει και στη Γαλλία και στην Τουρκία παραστάσεις, όπου οι φιγού-

ρες κινούνταν με απλά κυλινδρικά ξυλαράκια που δεν τους επέτρεπαν να γυρίσουν αντίθετα. Παρά ταύτα βρέθηκαν τουλάχιστον δύο Τούρκοι που διεκδίκησαν την πατρότητά τους, αν είναι δυνατόν! Εντάσσεται και αυτό στη συστηματική προσπάθεια καπηλείας του θεάματος του Θεάτρου Σκιών μέσω της ανύπαρκτης και κατασκευασμένης δήθεν ιστορίας του προσώπου του Καραγκιόζη που ζούσε στην Προύσα...

Τα μυθεύματα αυτά δυστυχώς, έσπευσαν να τα υιοθετήσουν καταξιωμένοι και μη Καραγκιοζοπαίκτες διατυμπανίζοντας άκριτα και αβασάνιστα, πως ο ελληνικός Καραγκιόζης είναι τάχα τουρκικός.

Όσο για την παράσταση των δύο ή τριών Προσκυνητών, αυτή παίζεται και σήμερα στην Τουρκία, όμοια σχεδόν κατά το ήμισυ με την ελληνική της εκδοχή. Πρόσφατα την ξαναείδαμε παιγμένη από τον καλλιτέχνη Άθω Δανέλλη, στον υπαίθριο χώρο της νέας Λυρικής Σκηνής, πάλι όμως με άλλο τίτλο.

Η υπόθεση της παράστασης είναι απλή: «Δύο Οθωμανοί πουλάνε όλη την περιουσία τους και την κάνουν διαμάντια. Και μ' αυτά, πάνε να προσκυνήσουν τον τάφο του Προφήτη. Ο Σουλτάνος θέλοντας να διευκολύνει το ταξίδι τους, δίνει εντολή απ' όπου κι αν περάσουν οι Άγιοι προσκυνητές, οι κατά τόπους πασάδες να τους περιποιούνται στους οντάδες τους πα-

ρέχοντάς τους ξεκούραση, φαγητό, χανούμισες και... χαμάμ! Επίσης διατάσσει ν' απαγορεύουν την κυκλοφορία, για να μην βρεθεί κάποιος και τους κλέψει.

Η διαταγή εκτελείται μέχρι που στο δρόμο των προσκυνητών βρίσκεται ο πανέξυπνος Έλληνας Καραγκιόζης, που τους κλέβει με ευφυή τρόπο, το ένα από τα δύο πουγκιά με τα διαμάντια, δηλώνοντας, ότι μ' αυτά θα σιτίσει τους πεινασμένους, θα φτιάξει σχολεία και θα κάνει πλήθος αγαθοεργιών».

Το έργο αυτό είναι σπουδαίο σ' όλα τα επίπεδα, και θαυμάσια το απέδωσε ο αγαπητός μας κ. Δανέλλης, αν και αναγκάστηκε να το παίξει υπό το βάρος πολυπληθούς πιτσιρικαρίας, καθώς το κοινό που παρακολούθησε την παράσταση ανερχόταν στα 500 άτομα κατ' εκτίμηση.

Ο υπερήφανος Καραγκιοζοπαίκτης και όχι Σκιοπαίκτης Άθω Δανέλλης, συνεπικουρήθηκε από τον εξαιρετικό βοηθό, κατ' επιλογήν, Απόστολο Γραβάνη, γνήσιο μαθητή του αείμνηστου Μάνθου Αθηναίου και το νεότερο και πολλά υποσχόμενο Καραγκιοζοπαίκτη Σωκράτη Κοτσορέ, που ανταποκρίθηκαν πλήρως και με επιτυχία στο ρόλο τους.

Ας ελπίσουμε ότι θα χαρούμε και στο μέλλον τέτοιες ωραίες παραστάσεις του παραδοσιακού μας Θεάτρου Σκιών.

Η Παναγία στα λαϊκά αναγνώσματα και θεάματα

Του Γιάννη Χατζή
Καλλιτέχνης Θεάτρου σκιών

Της Παναγίας! Η σπουδαιότερη γιορτή της ορθόδοξης Ελλάδας μετά το Πάσχα. Πουθενά αλλού η λατρεία της Παναγίας δεν έχει συνδεθεί στη λαϊκή συνείδηση και πρακτική, όσο σε τούτο τον τόπο.

Πουθενά αλλού δεν «ιστορήθηκε» σε εικόνες, ψαλμούς, λαϊκά αναγνώσματα, θεάματα, τραγούδια, διάφορα τοπωνύμια, ακόμα και στα παραμύθια. Τη χάρη της την απέδωσαν σύμφωνα με τις τοπικές δοξασίες της κάθε περιοχής και το πρόσωπο της το διάνθισαν με εκατοντάδες προσωνύμια. Την είπαν Οδηγήτρια, Δέξια, Αχειροποίητο, Λαοδηγήτρια, Γιάτρισσα, Ταξιδιάρρα, Ζωοπηνή, Ηλιόκαλη, Γλυκοφιλούσα, Κρουσταλλένια, Μεγαλομάτα, Παντάνασσα, Πανάχραντη, Κεχαριτωμένη, Φανερωμένη, Γοργοεπήκοο, Χαμηλοθώρα, Γλυκυτάτη, Μαντηλούσα, Δακρυρροούσα, Εκατοντοπυλιανή και τόσα άλλα επίθετα σ' ένα κατάλογο χωρίς τελειωμό.

Ο «Δεκαπενταύγουστος» γιορτάζεται κι οι πιστοί στη «χάρη» της πήραν τις στράτες της Ελλάδας και τα κύματα του πελάγου, στην Τήνο, στη Σουμελά, στη Σκύρο, στη Χίο, στην Πάρο, στο Μεγάλο Σπήλαιο, στην Άνδρο, παντού σε ξωκλήσια μοναστήρια κι εκκλησιές να υμνήσουν, να δοξολογήσουν, να προσκυνήσουν την «εικόνα της τη σепτή».

Η έννοια της θρησκευτικότητας πέρα από οποιαδήποτε μεγαλόσχημα λόγια διέφερε πάντα στις εξωτερικεύσεις της καθημερινής πρακτικής ανάμεσα στο λαό και την εκκλησία. Παράλληλα με το επίσημο δόγμα και τελετουργία, βάδιζε πιότερο ανθρώπινη και κοντύτερα στο φυσικό δίκαιο και συνείδηση της ομάδας (κοινότητας) η λαϊκή θρησκεία. Οι διεργασίες της ομαδικής δημιουργίας ανέδειξαν μια ανθρωπομετρική διάσταση στις «πάνσεπτες

και ανέγγιχτες» μορφές του χριστιανικού Πάνθεου. **Η παναγία έγινε η μάνα όλων μας, που** παρηγορεί και δίνει κουράγιο **σ' όλους όσους ζητούν τη συνδρομή της.**

Είναι το καταφύγιο όλων των κατατρεγμένων κι απόκληρων, αυτή που ακούει τις πιο ενδόμυχες εκμυστηρεύσεις μας, η γιατρός που λέμε τον πόνο μας. Σε μια συνέχεια αιώνων, η λαϊκή μεταφυσική και τα παγανιστικά υπολείμματα με τις δικές τους προδιαγραφές, έδιναν το πλαίσιο της λαϊκής άποψης για πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις, σκιαγραφώντας κάθε λαϊκή πολιτιστική δημιουργία και είναι αυτή ακριβώς η λαϊκή θρησκευτική άποψη που μετουσιώνει το πρόσωπο της Παναγίας στα λαϊκά αναγνώσματα και θεάματα. Το παραμύθι, τα θρησκευτικά τραγούδια, η δημοτική ποίηση, τα διάφορα λαϊκά αναγνώσματα, τα θρησκευτικά δρώμενα, το θέατρο σκιών, οι θεατρικές παραστάσεις, ακόμα κι ο κινηματογράφος, απορροφούν σαν νάμα τις επιλογές της νεοελληνικής μυθολογίας και ομολογουμένως με μεγάλο σεβασμό οικειοποιούνται τη δημοτικότητα, τη μεγάλη οικειότητα και τη λατρεία που όλοι τρέφουν για την Παναγία.

Από τα ψαλτήρια στα αναγνωστικά

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας η Αγία Γραφή, τα ψαλτήρια, τα διάφορα Συναξάρια, ο Αγαθάγγελος, **η Φυλλάδα του Μέγα Αλέξανδρου**, στάθηκαν για τον απλό λαό τα πρώτα διδακτικά αναγνωστικά, διεκδικώντας συνάμα και τον χαρακτήρα των λαϊκών αναγνωσμάτων. Λίγο ή πολύ καταλυτικά ή απλά σαν αναφορά, η παρουσία της Παναγίας είναι συνεχής, γεγονός που θα συνεχιστεί αργότερα με τα «Αλφαβητάρια» που από το 1836 εκδίδονται στο Εθνικό Τυπογραφείο και ως το 1880 ακολουθούν παλιότερα πρότυπα, **όπως** εκείνα της Κωνσταντινούπολης το 1810 ή της Βιέννης το 1816, που όμως σαν προϊόντα μιας λόγιας κατά κύριο λόγο δημιουργίας, θα ρέπουν προς τη νουθεσία και την κατήχηση. Από το 1878 και περ' όλη τη μεσολάβηση ευρωπαϊκά μορφωμένων παιδαγωγών, το 50% των αναγνωστικών που κυκλοφορούν είναι «Χρηστομάθειες» ή άλλα θρησκευτικά κείμενα που κινούνται στο ίδιο κλίμα.

Το Γουδί του 1909 κι ο «Εκπαιδευτικός Όμιλος» (1910) θα δώσουν πρακτικά στη Βενεζελική περίοδο τα φόντα για την εμφάνιση αργότερα αναγνωστικών όπως «Το αλφαβητάρι του Ήλιου» και τα

«Ψηλά βουνά» κ.λπ, **για να αποδοθεί η οντότητα της Παναγίας και η λατρεία της, σύμφωνα με τις λαϊκές προδιαγραφές κι απαιτήσεις.** Κάπου μεταξύ λογιοτατισμού και λαϊκής παράδοση κινήθηκαν και τα παιδικά περιοδικά από την «Παιδική Αποθήκη» (1836), την «Εφημερίδα των Παίδων» του Καλαποθάκη, τη **«Διάπλαση των Παίδων»** με τον Ξενόπουλο, το «Ελληνόπουλο», το «Θησαυρό των Παίδων» και τόσα άλλα μέχρι τη «Ζωή του Παιδιού» και το «Σάλπισμα».

Με τις Παναγίες του Παπαδιαμάντη

Περίβλεπτη θέση στην προσωποποίηση της λαϊκής θρησκευτικής αντίληψης για την Παναγία κατέχει ο «Κοσμοκαλόγερος» της λογοτεχνίας μας ο μεγάλος Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, που προσέγγισε με διεισδυτικότητα λαογραφικού και ηθογραφικού επίπεδου τη «χάρη» της. Ξωκλήσια, ψαράδες και ξωμάχοι, παρουσίες και φωνές ενός κόσμου αλλοτινού, **περασμένου μα όχι λησμονημένου, ζωντανεύουν στις σελίδες των αλλεπάλληλων εκδόσεων των έργων του, κάτω** από τη σκέπη μιας Παναγίας «πανταχού παρούσας». Από την Παναγία την Κατευοδώτρα στην Παναγία τη Γλυκοφιλούσα του ομώνυμου αριστουργήματος του κυρ Αλέξανδρου κι από την Παναγία τη Μεγαλομάτα, στην Παναγία την Κουνίστρα στο διήγημα «Ο νεκρός ταξιδιώτης». Γεμάτα Παναγίες τα πεζά του Παπαδιαμάντη ακόμη και τα ποιήματα του (η Παναγία η Προπυλή, **η Παναγία του Ντομάν, η Παναγία των Τιρών). Παναγίες, Παναγίες, Παναγίες! Η Παναγία του Αραδιά, η Παναγία στους Αγαλλιάνους, η Παναγία η Καστριώτισσα, η Παναγία στο Πυργί.**

Οδοιπορώντας στην Κόλαση

Από τη μετεπαναστατική αγροτοδημοτική Ελλάδα μέχρι σχεδόν τις μέρες μας, πλατιά διάδοση βρίσκουν «Η επιστολή του κυρίου ημών Ιησού Χριστού» και η «Αποκάλυψη της Παναγίας», που τα τεύχη τους χρησιμοποιούνται και σαν φυλαχτά. Η μακαρίτισσα η γιαγιά μου κάθε βράδυ διάβαζε την «Αποκάλυψη της Παναγίας» και την έβαζε κάτω από το μαξιλάρι όπου κοιμόνταν. Στα φυλαχτά που μας κρεμούσαν με παραμάνα από τον κασκορσέ, απαραίτητα μέσα στα τόσα «αγιασμένα» βάζαν και μια σελίδα, από τα δύο αυτά

δημοφιλέστατα λαϊκά αναγνώσματα, που κυκλο-

φορούσαν κύρια στα πανηγύρια σε φτηνή δεκαεξασέλιδη έκδοση, σχήματος 15X10 εκατοστά.

Η «Επιστολή του κυρίου ημών Ιησού Χριστού» αναφέρει: «Η επιστολή αυτή ευρέθει εις την αγίαν πόλιν της Ιερουσαλήμ επάνω στο χωρίον Γεσθημανή εις τον τάφος της Υπεραγίας Θεοτόκου και Αειπαρθένου Μαρίας, πατριαρχεύοντος του Ιωαννίκιου». Μ' αυστηρό ύφος και μπόλικες φοβέρες για το «πυρ το εξώτερον», ο Χριστός προσπαθεί να συνεντίσει τους αμαρτωλούς. Η επιστολή τελειώνει με μια ευχή στην «Υπεραγία Θεοτόκο».

Η «Αποκάλυψη της Παναγίας» κινείται κι αυτή ως προς τις επιδιώξεις στο ίδιο επίπεδο με την «Επιστολή». Με τρόπο γλαφυρό η Παναγία ξενεγείται στην Κόλαση κι αντικρίζει τρομερά «πράματα και θάματα». Τέτοιες εικόνες όπως τις έθρεψαν οι λαϊκές δοξασίες για τον κάτω κόσμο και τη μετά θάνατο ζωή των αμαρτωλών. Έτσι όπως τα συγκέρασε η οξυμένη φαντασία των ασκητών και καλογήρων κι όπως τα απέδωσε ο χρωστήρας των αγιογράφων.

Τα παραμύθια

Από το «Μια φορά κι έναν καιρό» στο «Εδώ και τώρα», η παρουσία της Παναγίας εντοπίζεται και στα παραμύθια. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του βλαχόφωνου παραμυθιού της περιοχής του Σκρα «Στέφανος Κεχαγιάς», όπου παρουσιάζεται η Παναγία με την Αγία Άννα και την Αγία Κυριακή. Σε κάποιο άλλο παραμύθι της περιοχής της Τραπεζούντας, παραλλαγή του δημοτικού ποιήματος «Του νεκρού αδερφού», ο «Αι Γιώργς» δίνει στον νεκρό αδερφό το άλογο και η Παναγιά τη σέλα. Όμως και τα έντεχνα παραμύθια που φιλοξενούσαν οι μέσα σελίδες των λαϊκών οικογενειακών και παιδικών περιοδικών, συχνά μπλέκουν με διάφορους τρόπους στο μύθο τους την Παναγία. Χώρια ότι τα επετειακά εξώφυλλα περιοδικών όπως Θησαυρός, Ρομάντζο, Θεατής κ.λπ, που ήταν αφιερωμένα στη «χάρη» της, εντυπωσίαζαν, πραγματικά αριστουργήματα λαϊκής ζωγραφικής (Μ. Γάλλιας κ.λπ). Ξεφυλλίζοντας ακόμη τα περιοδικά αντάμωνες σχετικές χιουμοριστικές γελοιογραφίες για τους προσκυνητές, σταυρόλεξα.... διαφημίσεις.

Τεύχη με ψαλμούς και θρησκευτικά τραγούδια

Από τα μισά της δεκαετίας του 20, **μεγάλη δημοτικότητα βρίσκουν** τα τεύχη με ψαλμούς αφιερωμέ-

νους στην Παναγία, τα σχετικά κάλαντα και διάφορα θρησκευτικά τραγούδια. Εκδίδονται σε φτηνό χαρτί σε 16 ή 32 σελίδες, σε σχήμα «τσέπης». Στην εκδοτική αυτή προσπάθεια στο Μεσοπόλεμο πρωτοστατεί ο εκδοτικός οίκος του Μιχ. Σλίβερου. **Από το 1902 ακόμη εκδίδει σε χρυσόδετο τόμο το «Ιερά Σύνοψις και τα Άγια Πάθη, επί τη βάσει της υπό του Πατριαρχείου εγκεκριμένης τελευταίας εκδόσεως».** Θα ακολουθήσουν «Χαιρετισμοί της Παναγίας» (1925), «Κατάθεσις της Τιμίας Ζώνης» (1936), «Κοίμησις της Θεοτόκου» (1936), «Θαύματα της Παναγίας» (1936), «Ακάθιστος Ύμνος» σε 16 και 32 σελίδες και «Αποκάλυψις της Παναγίας», πάντα την ίδια περίοδο. Είναι αδύνατο να παρακολουθήσει κανείς όλες τις εκδόσεις μέχρι τις μέρες μας πανελλαδικά, ιδιαίτερα εκείνες του Ακάθιστου Ύμνου και των θρησκευτικών τραγουδιών (Κάλαντα, Μοιρολόι της Παναγίας), που ο κόσμος αγόραζε και συνεχίζει ν' αγοράζει. Ακόμα και χαρτοεμπορικοί οίκοι έχουν προβεί σε παρόμοιες εκδόσεις, όπως π.χ. «Τα κάλαντα ήτοι διάφοροι ύμνοι» έκδοση Χαρ. Καγιάφα σε Πάτρα και Αθήνα. Όλα αυτά τα τεύχη που ποτέ δεν σταμάτησαν να εκδίδονται βοήθησαν σε μεγάλο βαθμό την πλατιά διάδοση της αριστουργηματικής λαϊκής θρησκευτικής ποίησης. Από τις σελίδες τους ξεπηδάν εικόνες απaráμιλλου κάλους, ευαισθησίας και αισθητικής πληρότητας. Έτσι επιλεκτικά διαβάσουμε:

«.... Σαν τα άκουσε ο αμαρτωλός, έσπασε η χολή
του
Παίρνει λιθάρια από τη γη και δέρνει το κορμί
του.
Κι η Παναγία η Δέσποινα πολύ τον ελυπήθει.
Μα σώπα αμαρτωλέ κι έχει ο Θεός για σένα.
Σου δίνω τ' **αργυρά κλειδιά και τα μαλαματένια**
ν' ανοίξεις την Παράδεισο να μπεις να κάτσεις
μέσα,
να φας μαρούλι δροσερό, να πιείς νερό δροσά-
το....».

Τα λαϊκά περιοδικά

«Άνω σχώμεν τας καρδίας»..... συνγνώμη «έξω καρδιά»!

Ανταποκρινόμενα στα λαϊκό θρησκευτικό συναίσθημα τα οικογενειακά περιοδικά ποικίλης ύλης, στις μεγάλες γιορτές και επετείους εκδίδονταν με πανηγυρικού τύπου αφιερώματα και εξώφυλλα. Στα αφιερώματα των Χριστουγέννων και του Δεκαπενταύγουστου, η Παναγία και οι τόποι λατρείας της

είχαν την τιμητική τους, με τα εξώφυλλα, τα χρονο-γραφήματα, τα διηγήματα, τα παραμύθια, τα θρησκευτικά μυθιστορήματα επιφυλλίδων ακόμα και με γελοιογραφίες, σταυρόλεξα και διαφημίσεις. Τα τεύχη αυτών των περιοδικών τα εικονογραφούσαν γνωστοί σκιτσογράφοι και λαϊκοί ζωγράφοι της εποχής. Συνήθως ένα αισθηματικό διήγημα σχετικό με τη «χάρη» της Παναγίας κάλυπτε το «σαλόνι» του περιοδικού. Εκεί μπλέκονταν τάματα και πιστοί, **θαύματα και έρωτες, ξενιτιά και πόλεμος. Σταχυολογώντας έτσι στην τύχη από τις σελίδες αυτών των περιοδικών στεκόμαστε στο περιοδικό «Μπουκέτο», όπου ο** Σταμ Σταμ είχε καθιερώσει τις «Ιστορίες του Χωριού». Ανάμεσα τους διακρίνουμε το 1934 το «Στην Παναγία» και το 1939 το «Οι Παναγίες της Λέσβου». Το 1930 η Ξαν. Κολοστύπη στο «Θεατή» παρουσιάζει «Σελίδες από την Αγία Γραφή» και το 1938 η Ηρώ Γεωργιάδου στην «Εβδομάδα» το «Οι δύο Παναγίες» και οι δυο συγγραφείς προσπαθούν να προσεγγίσουν την ανθρώπινη πλευρά της Παναγίας. «Η γυναίκα που είδε την Παναγία» στο «Θαύματα και προφητείες» (Θησαυρός 1949), «Το θαύμα της Μεγαλόχαρης» του Γιώργου Λύδια (Θησαυρός 1949) με υπόθεση πολεμική από την περίοδο του Εμφύλιου. Το 1950 πάλι στο «Θησαυρό» «Παναγία η θαλασσομάτα» ένα διήγημα του Χρ. Χαϊρόπουλου και το 1952 η έμμετρη ρομάντζα του Δημ. Γιαννουκάκη «Η χάρη της το θέλησε», ενώ το 1953 «Η γιορτή της Παναγίας» (περιπετειώδες διήγημα). Το 1957, Λέωντα Γαλαζή «Το θαύμα της Μεγαλόχαρης» και Γιάννη Ιωαννίδη «Η Παναγία». Από τη δεκαετία του 1960 στο «Ρομάντζο» από τον Γιάννη Ιωαννίδη δημοσιεύονται τα «Η Παναγία με τα χίλια ονόματα», «Το θέλημα της Παναγίας» (1962), «Παναγία η Χαζοβιώτισσα» (ωραίος θρύλος στην εποχή της Εικονομαχίας) και το «Θείο γάλα» (χριστιανικός θρύλος).

Το 1963 «Η κόρη της Ναζαρέτ», πρόκειται για την ασκητική ζωή της μητέρας του Χριστού, έως τη γέννηση του Θεανθρώπου. «Προσευχή για τη Μαρία» πρωτότυπο διήγημα του Γιάννη Ιωαννίδη. Ακόμη στιγμές της Αγίας Γραφής, στιγμές της Παναγίας, ζωντανεύουν λίγο πριν τον πόλεμο με τη «Μαρία Μαγδαληνή στο «Διάβασε με» και «Αύρα».

Όμως πλούσια υπήρξαν τα ελέη των οικογενειακών περιοδικών στη «χάρη» της. Γελοιογραφίες (Β. Χριστοδούλου, Αρχέλαος, Παυλίδης κ.λπ.) σατίριζαν τις ταλαιπωρίες των πιστών, που πήγαιναν προσκύνημα στην Τήνο. Διαφημίσεις (Φερμουάρ Ζάμα), μέχρι και σταυρόλεξα (αφιέρωμα στην κοίμηση της

Θεοτόκου). Όλα τα είχε ο μπαξές!

Στη δεκαετία του 50, στη σειρά των «Κλασικών Εικονογραφημένων», που τόσα προσεφέραν στον παιδόκοσμο της εποχής, δημοσιεύτηκε σε περίοδο του Δεκαπενταύγουστου ένθετη αφίσα με την εικόνα του πολεμικού πλοίου «Έλλη». Αυτή η αφίσα κορνιζαρισμένη κοσμούσε το κουρείο του παππού μου στο Κουλέ Καφέ, στην πάνω πόλη της Θεσσαλονίκης.

Τα λαϊκά αναγνώσματα.

Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα η πληθυσμιακές ανακατατάξεις των αστικών κέντρων και η εξέλιξη των οδικών δικτύων και των μέσων μεταφοράς, θα ευνοήσουν την άνοδο των λαϊκών αναγνωσμάτων και ιδιαίτερα των μυθιστορημάτων. Σίγουρα το ρόλο έχει τώρα ένας αστικολαϊκός ρεαλισμός, όμως για δεκαετίες το πολιτισμικό εποικοδόμημα των αντιθέσεων, που έρχονται από τις προσπάθειες περάσματος της παραδοσιακής ελληνικής κοινωνίας σε μια άλλη πάνω σε αστικά πρότυπα, θα αντανακλάται και στις σελίδες της εγχώριας εκδοτικής παραγωγής. Κι ενώ η «Χειραφετημένη» της Καλλιρρόης Παρρέν (1900) και το Μιμήκος και Μαίρη» (1905) του Ηλία Οικονομόπουλου εκφράζουν τη νέα τάση, τα ληστρικά και τα θρησκευτικά αναγνώσματα, θριαμβευτικά θα απευθύνονται σ' ένα αγροτικό κοινό ή σ' αυτούς που ακόμα έχουν έντονη και νωπή την αγροτική τους καταβολή και θα κερδίζουν το στοίχημα. Κυρίαρχο πρόσωπο του χριστιανικού πανθέου η Παναγία διεκδικεί το δικό της μερτικό, στα θρησκευτικά κι όχι μόνο αναγνώσματα.

Αν εξαιρέσουμε τις διάφορες βιογραφίες του Χριστού με την ανάλογη παρουσία της Παναγίας σ' αυτές, πάλι επιλεκτικά μπορούμε να σταχυολογήσουμε αναγνώσματα σαν:

Ηλία Οικονομόπουλου «Ο βίος της Παναγίας» (1900).

Αρ. Κυριακού «Χαίρε Μαρία», θεατρικό (1906).

Σπ. Νικολόπουλου «Χαίρε Μαρία» (1906).

Αρ. Κυριακού. «Η Χρυσοκουβακλιώτισσα». Το δημοσίευσε σε συνέχειες ο «Εικονογραφημένος Θησαυρός».

Αρ. Κυριακού «Παναγία Οδηγήτρια η Ελεούσα» (1914). Δημοσιεύτηκε με το ψευδώνυμο Αιμίλιος Αθηναίος, από τις εκδόσεις Σαραβάνος.

Ηλία Οικονομόπουλου «Τα θαύματα της Παναγίας» (από το 1906 έως το 1931 πέντε εκδόσεις σε δια-

φορετικούς εκδοτικούς οίκους).

Φωκίωνα Φωτόπουλου «Η Σαμαρείτις Αγία Φωτεινή, η ψυχοκόρη της Παναγίας» (1915 και 1922 από διαφορετικούς εκδοτικούς οίκους), εικονογράφηση Σωτήρη Χρηστίδη.

Ακόμη σε τεύχη μικρού σχήματος έχουν κυκλοφορήσει στις αρχές του 20^{ου} αιώνα από τον «Σαλίβερο», τα ο «Βίος της Θεοτόκου» (1902) και «Ζωόδοχος πηγής», «Κατάθεσις τιμίας ζώνης», «Κοίμησης της Θεοτόκου», «**Ακάθιστος ύμνος**», «Αποκάλυψις Παναγίας» στη σειρά «Βίοι Αγίων» τη δεκαετία του 30.

Τα λαϊκά θεάματα

Από τα λυχνάρια του Καραγκιόζη στους προβολείς του κινηματογράφου.

Στοιχεία θρησκευτικών, συμβολικών περισσότερο, αναπαραστάσεων απαντώνται στα λαϊκά λαογραφικά και ηθογραφικά δρώμενα στην εξωτερίκευση τη ορθόδοξης θρησκευτικής λαϊκής αντίληψης. Η παρουσία της Παναγίας περιορίζεται περισσότερο σε αναφορές και σε κάποια θρησκευτικά τραγούδια ή κάλαντα (Το μοιρολόι της Παναγίας). Πιο συχνά τα σχολικά σκετς που πραγματοποιούνται στις γιορτές των Χριστουγέννων ή του Ευαγγελισμού, **μας δίνουν σκηνές από τη φάτνη του «θείου βρέφους» και την επίσκεψη των μάγων ή από την επίσκεψη του αγγέλου με το κρίνο στην Παναγία.**

Από την άλλη, ο **καραγκιόζης αφουγκράζεται τον κοινωνικό περίγυρο του που είναι η γειτονιά και η ύπαιθρος και χωρίς κανένα δισταγμό, προσεταιρίζεται κάθε πτυχή της προφορικής και γραπτής παράδοσης και χωρίς ακόμη κανένα ζόρι αφήνει ξέφρενα τη φαντασία του να συμπληρώσει, να αναπλάσει ή και να διαστρέψει ακόμα, σύμφωνα με τις απαιτήσεις της «μάντρας». Απορροφά τη λαϊκή παράδοση και την κάνει κομμάτι της ζωής χειροπιαστό. Φανταστικό και πραγματικό σπάνε τα διαχωριστικά σύνορα, αποκτώντας έτσι ισχυρή γοητεία, περίσσια οικειότητα και ξεχωριστό μυστηριακό περιεχόμενο.**

Μέσα σ' αυτές τις συντεταγμένες κινείται η παράσταση «Κόλασις και Παράδεισος» που έπαιζε με επιτυχία και τον δέοντα σεβασμό ο Σπύρος Κούζαρος (Κούζης), ο Βασίλαρος, ο Κώστας Μάνος. Εδώ υπάρχει μια προσπάθεια δραματοποίησης για το θέατρο σκιών της «Αποκάλυψης της Παναγίας».

Ο Καραγκιόζης ξεναγείται από έναν άγιο, όσιο ή καλόγηρο, που αντικαθιστά για λόγους ευνόητους την Παναγία, στην Κόλαση και τον Παράδεισο. Πρόκειται για μια αριστουργηματική παράσταση, που δίνει στους καλλιτέχνες του θεάτρου σκιών το έναυσμα για διάφορες σπουδές πάνω στις ανάλογες αγιογραφικές απεικονίσεις των εκκλησιών και των μοναστηριών, στην προσπάθεια τους με τα σκηνικά, τις φιγούρες και τα «προγράμματα» να δώσουν μια πιο οικεία στους θεατές εικόνα στον φωτισμένο μπερντέ, μια πιο ονειρική ατμόσφαιρα, αφού όλα όσα διαδραματίζονται δεν είναι παρά ένα όνειρο του Καραγκιόζη. Μοναδικό ενδιαφέρον τόσο από αισθητική, όσο κι από θεατρική σκοπιά, παρουσιάζει το εικαστικό έργο (πρόγραμμα) του καλλιτέχνη του θεάτρου σκιών Φώτη Ράμμου «Κόλασις και Παράδεισος. Κοινωνικό Διδακτικό Έργο», όπου μ' ένα εξαιρετικό αφαιρετικό τρόπο συνταιριάζει στοιχεία της αρχαιοελληνικής αντίληψης για τον «Κάτω Κόσμο», με την επικρατούσα άποψη της ορθοδοξίας.

Μια παράσταση με τον τίτλο «Κόλαση και Παράδεισος» ή «Το Πάσχα του Καραγκιόζη» παρουσίασε στις 12 Απριλίου 2014 ο Χρήστος Στανίσης στην Μικρή Αυλαία της ΧΑΝΘ στη Θεσσαλονίκη. Η απλή αυτή κωμωδία δεν ταυτίζεται σε τίποτα με το κλίμα, τις επιδιώξεις και το μυστηριακό θρησκευτικό κατηχητικό χαρακτήρα της γνωστής κλασικής παιάρας παράστασης του θεάτρου σκιών. Ο Καραγκιόζης πεθαίνει επειδή Πασχαλιάτικα τρώει μόνος του όλον τον οβελία, δώρο του Μπάρμπα Γιώργου. Πάει στον Παράδεισο, όπου επειδή τρώει το μήλο από τη μηλιά του Παραδείσου εξοστρακίζεται στην Κόλαση, όπου κι εκεί δεν γίνεται δεκτός, ενώ ξυλοφορτώνει και τους Διαβόλους. Τελικά με πρόταση του Άγιου Πέτρου επανέρχεται στη ζωή.

Μετά την Κατοχή ο Βάγγος (Ευάγγελος Κορφιάτης) έπαιζε στο θέατρο Παράδεισος το έργο «Η ανατίναξη της Έλλης» σε μια προσπάθεια δραματοποίησης των τραγικών εκείνων πολεμικών γεγονότων ανήμερα της Παναγίας στην Τήνο. Ο Καραγκιόζης με την οικογένεια του πηγαίνει προσκυνητής στην Τήνο για να ζητήσει τη βοήθεια της Παναγίας και παρευρίσκεται στον τορπιλισμό του πολεμικού μας σκάφους «Έλλη». Με τις σκιές του μπερντέ οι θεατές βλέπουν την αναπαράσταση της εικόνας της «Μεγαλόχαρης», διάφορα θαύματα και τον τορπιλισμό του σκάφους.

Με τον ίδιο τίτλο, αλλά με άλλη πλοκή, το έργο παίζονταν από τον Χρήστο Χαρίδημο και αρ-

γότερα από τον Θανάση Σπυρόπουλο. Το πολεμικό πλοίο «Έλλη» φέρνει βόλτες στο λιμάνι της Τήνου, όταν εμφανίζεται ένα ιταλικό υποβρύχιο και το torπιλίζει. Η «Έλλη» βυθίζεται. Ο Χατζηαβάτης μαθαίνει από έναν φίλο του λοχαγό, ότι θα γίνει κάποια σύσκεψη για να αξιολογηθεί το πολεμικό αυτό επεισόδιο. Φυσικά απαραίτητη κι η παρουσία του Καραγκιόζη που με τον Χατζηαβάτη σχολιάζουν με τον γλαφυρό τρόπο τους το γεγονός του torπιλισμού. Η δράση μεταφέρεται στην Αθήνα, παραμονές της Ιταλικής εισβολής. Ακολουθούν τα γνωστά γεγονότα της κήρυξης του πολέμου και η επιστράτευση. Ο Καραγκιόζης και όλοι οι φίλοι του επιστρατεύονται και φεύγουν για το μέτωπο. Πράξη Τρίτη και ο μπερντές μας μεταφέρει στο Αλβανικό μέτωπο. Ένας Ιταλός αξιωματικός βάζει μια όμορφη γυναίκα κατάσκοπο, για να παρασέρνει τους Έλληνες φαντάρους σε ενέδρα, όπου τους βρίσκουν σκοτωμένους ή λιπόθυμους. Ο Καραγκιόζης μπαίνει σκοπός και με την εξυπνάδα του εξουδετερώνει τον Ιταλό αξιωματικό. Οι Ιταλοί και η όμορφη κατάσκοπος συλλαμβάνονται.

Το έργο θα επαναληφθεί από τον Τάκη Παλαιολόγω σε μια δικιά του εκδοχή, που εστιάζει περισσότερο στην εκδίκηση που πήρε για την «Έλλη» ο ελληνικός στρατός στην Αλβανία. Η παράσταση ξεκινά με μια εικαστική λαϊκή απεικόνιση του λιμανιού της Τήνου και την εκκλησία της Παναγίας σε πρώτο πλάνο, ενώ στο βάθος του λιμανιού βυθίζεται η «Έλλη». Διάφορα τίτλοι πληροφορούν το κοινό για το γεγονός και η ζωγραφιά καλύπτει όλες τις διαστάσεις του «μπερντέ». Μια νέα διασκευή «Ο Καραγκιόζης γερμανοκρατούμενος κι ο torπιλισμός της Έλλης» παρουσιάστηκε το 2018 από το θέατρο σκιών Σπυρόπουλου και η παράσταση διαφημίστηκε με την ανάλογη αφίσα.

Ιδιαίτερα γόνιμη και πετυχημένη ήταν η παρουσία του «μπερντέ» του Άθω Δανέλλη φέτος το καλοκαίρι στο Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος. Ανάμεσα στις ενδιαφέρουσες παραστάσεις που θα δοθούν ξεχωρίζουν δύο που αναφέρονται στη γιορτή του Δεκαπενταύγουστου. Την Τετάρτη 14 Αυγούστου θα δοθεί η παράσταση «Ο Καραγκιόζης στο πανηγύρι». Ο Δεκαπενταύγουστος βρίσκει τον Καραγκιόζη μόνο στην πόλη, όμως και οι καλοί του φίλοι δεν έχουν φύγει. Έτσι μαζί με τον Χατζηαβάτη ετοιμάζουν τις δικές τους εορταστικές εκδηλώσεις, που είναι γεμάτες κέφι και γέλιο.

Στις 15 Αυγούστου, ο Άθω Δανέλλης θα δώσει την παράσταση «Εκδρομή στο χωριό». Ανήμερα της

Παναγιάς όλη η γειτονιά αδειάζει, αφού όλοι θέλουν κάπου να πάνε να ξεκουραστούν ή να προσκυνήσουν. Η οικογένεια του Καραγκιόζη ετοιμάζεται κι αυτή για μια μικρή απόδραση, που θα έχει όμως μια απρόσμενη και κωμική εξέλιξη.

Οι παραπάνω παραστάσεις σπάνια πια βλέπουν τα φώτα του «μπερντέ», ενώ πιο συχνά ακούγεται η φωνή του δρακοντοχτόνου Μεγαλέξανδρου να επικαλείται τη βοήθεια της Παναγίας στην παράσταση «Ο Μέγας Αλέξανδρος και ο κατηραμένος όφις».

Βόηθα Χριστέ και Παναγιά
και συ Άγια Ειρήνη
για να σκοτώσω το θεριό
να πάρω τη Σηρήνη.

Ή ακόμη:

Βόηθα Χριστέ και Παναγιά
κι ένα θεριό με πνίγει,
να το σκοτώσω δεν μπορώ
να φύγω δεν μ' αφήνει.

Πολύ συχνά ο Μπάρμπα Γιώργος δηλώνει τη θέληση του να σινιαριστεί και ζητά από τον Καραγκιόζη και τον Χατζηαβάτη να του μάθουν να χορεύει «βρωμοπαϊκά» για να ανηροφήσ' σαπάν στο «παναήρ'» της Παναγιάς της Τατάρνας και να κάνει καμπόσο «ψίχα γουργουλαβίδα».

Όμως από την Παναγία την Τατάρνα, θα βρεθούμε στο μοναστήρι του Ιωάννου του Προδρόμου στη Δωρίδα, της παράστασης «Ο Αθανάσιος Διάκος κι ο Καραγκιόζης καντηλανάφτης στο μοναστήρι». Τούρκοι έχουν εισβάλει στο μοναστήρι με πρόσχημα τη φιλοξενία και προβαίνουν σε καταστροφές κι αρπαγές. Παλιότερα κάποιοι Καραγκιοζοπαίκτες παρουσίαζαν μια σκηνή όπου οι εισβολείς πετούσαν έξω από το μοναστήρι διάφορα σκεύη και μεταξύ αυτών μια εικόνα της Παναγίας με το «θείο» βρέφος αγκαλιά. Το γεγονός εξοργίζει τον Αθανάσιο Διάκο που μόναζε εκεί. **Επιτίθεται κατά των εισβολέων και τους κατατροπώνει. Μια τέτοια εικόνα της Παναγίας σε φυσικό μέγεθος από ζελατίνα, άγνωστου δημιουργού,** υπήρχε σαν σκηνικό βοήθημα στα εργαλεία του Βασίλαρου και δημοσιεύεται στο άλμπουμ «Ο κόσμος του Καραγκιόζη. Σκηνικά», έκδοση «Ερμής», Αθήνα 1977.

Όμως από το «μικρό το σεντονάκι τη λάμπα την τρελή» του Καραγκιόζη, ας μεταφερθούμε στις ηρωικές προσπάθειες των Ελλήνων πρωτοπόρων της μεγάλης οθόνης, που το 1917 επιχείρησαν να γυρίσουν

«αλά Ελληνικά» ταινία με θέμα τα πάθη του Χριστού. Μιλάμε για την πρώτη ελληνική θρησκευτική ταινία «Ο ανήφορος του Γολγοθάς». Το γύρισμα της βουβής αυτής ταινίας ποτέ δεν ολοκληρώθηκε από την ΑΣΤΥ ΦΙΛΜ και κατέληξε σ' ένα θεαματικό φιάσκο, διασκεδάζοντας τους κατοίκους της περιοχής Φιλοπάππου και Σφαγείων όπου υποτίθεται βρίσκονταν ο Γολγοθάς. Μέχρι και πετροβολισμούς δέχτηκαν οι δόλιοι κομπάρσοι που υποδύονταν τους Ρωμαίους στρατιώτες. **Τα γυρίσματα γίναν μέσα σε μια αποκριάτικη ατμόσφαιρα και τέλειωσαν με την τρεχάλα των ηθοποιών για να γλιτώσουν την καζούρα,** τις πέτρες και τις ντομάτες. **Και η ηθοποιός που παρίστανε την Παναγία, ξεκίνησε το τρέξιμο από του Φιλοπάππου και την πρώτη στάση την έκανε στα Πετράλωνα. Που λέει κι ο Καραγκιόζης! Το σενάριο και η σκηνοθεσία ήταν του Δήμου Βρατσάνου κι η φωτογραφία του Ζόζεφ Χεπ. Το ρόλο του Χριστού υποδύονταν ο Γιώργος Πλούτης, αρχираβίνος ήταν ο Μαρίκος κι ο κωμικός Μανώλης Φιλιππίδης Ρωμαίος κεντυρίων. Οι γυναίκες ηθοποιοί υποδύονταν την Παναγία και τη γυναικεία συνοδεία της, αλλά και τις καλόγριες του μοναστηριού. Η υπόθεση της ταινίας; Μια κοπέλα σπουδάζει σ' ένα κυκλαδίτικο μοναστήρι και οραματίζεται το Θείον Πάθος, επηρεασμένη απ' την ερμηνεία και περιγραφή της Σταυρώσεως, που είχε κάνει κάποιος δυτικός επίσκοπος στο μοναστήρι.**

Από το Γολγοθά του Φιλοπάππου του 1917 στην Τήνο του 1965 και στο κοινωνικό δράμα «Το θαύμα της Μεγαλόχαρης», ασπρόμαυρη ταινία 95', σε σκηνοθεσία Κώστα Στράντζαλη και σενάριο Κώστα Ασημακόπουλου με πρωταγωνιστές την Άντζελα Ζήλια και τον Θανάση Μυλωνά. Ένα ζευγάρι ψάχνει το χαμένο του παιδί και με τη βοήθεια της «Θεοτόκου» το βρίσκει την ημέρα της γιορτής τον Δεκαπενταύγουστο.

«Το τελευταίο ψέμα» μια παραγωγή της Φίνος Φιλμ και Δαμασκηνου-Μιχαηλίδη του 1957, σε σενάριο και σκηνοθεσία Κακογιάννη. Στις οθόνες παρουσιάστηκε το 1958 και απέσπασε καλές κριτικές. Η Χλόη και η μητέρα της μετά από αισθηματικές ταλαιπωρίες της κοπέλας γίνονται αίτιες για το θάνατο της οικιακής βοηθού τους. Από σοκ ο γιος της οικιακής βοηθού χάνει την ομιλία του. Η Χλόη τον μεταφέρει στην Τήνο τον Δεκαπενταύγουστο για να θεραπευτεί με θαύμα η αλαλία του.

Μήπως όμως και σε μια τέτοια θρησκευτική επέτειο δεν φορτώθηκαν τη λατέρνα τους ο Βασίλης Αυ-

λωνίτης κι ο Μίμης Φωτόπουλος για να πάνε να τα οικονομήσουν στο πανηγύρι της Παναγιάς της Πλατανιώτισσας στην ταινία του Αλέκου Σακελλάριου του 1955 **«Λατέρνα φτώχεια και φιλότιμο».**

Ένα τέλος ... στη χάρη της

Από ότι φαίνεται «ταμείον της μνήμης» της Παναγιάς δεν είναι όπως λέει ο Ιωάννης Δαμασκηνός μόνο η εκκλησία, αλλά στην πορεία των χρόνων και η λαϊκή εκδοχή γι' αυτήν, όπως την «ιστόρησαν» τα λαϊκά αναγνώσματα και τα θεάματα. Σε αυτά είπαμε σήμερα, στη χάρη της, να σταθούμε και δρέποντας άνθη από τα πλούσια ελέη του λειμώνά τους, να θυμηθούμε μέσα από τους στίχους του Κώστα Βάρναλη την Παναγιά και την αγκαλιά της μάνας μας της παρηγορήτρας, που μας ανάστησε.

«Που να σε κρύψω γιόκα μου να μη σε φτάνουν
οι κακοί;

Σε ποιο νησί του Ωκεανού, σε ποια κορφή ερημική; ...

... Τη νύχτα θα σηκώνουμε κι αγάλια θα νυχόπατώ,

να σκύβω την ανάσα σου ν' ακούω, πουλάκι μου
ζεστό,

να σου ετοιμάζω στη φωτιά γάλα και χαμομήλι
κι ύστερα από το παράθυρο με καρδιοχτύπι να κοιτώ

πως θα πηγαίνεις στο σχολείο με πλάκα και
κοντύλι...

Δεκαπενταύγουστος και φέτος και οι λατρευτικοί χώροι της Ελλάδας θα γεμίσουν από πιστούς, τάμα στη χάρη της Παναγιάς; Της μάνας; Ποιος ξέρει; Μα μήπως δεν είναι το ίδιο!

**Γιάννης Χατζής
Σαλονίκη 2 Αυγούστου 2019.**

Σημείωση:

- Στη σύνταξη αυτού του κειμένου βοήθησαν τα λαϊκά αναγνώσματα, φυλλάδια, περιοδικά, εφημερίδες και τεύχη της προσωπικής μου συλλογής.

- Οι διηγήσεις παραστάσεων των Βάγγου και Μάριου Γιαννούλη, οι επιβεβαιώσεις του Τάσου Κούζαρου.

- Ανακοίνωση στο διαδίκτυο του Πολιτιστικού Κέντρου Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, σχετικά με

τις παραστάσεις του Άθου Δανέλλη την περίοδο του Δεκαπενταύγουστου.

Ακόμη τα παρακάτω άλμπουμ και μελέτες.

- Απόστολου Δούρβαρη. «Ο Αριστείδης Κυριακός και το λαϊκό ανάγνωσμα». Στιγμή 1992.
- Κυριάκου Δ. Κάσση. «Το ελληνικό λαϊκό μυθιστόρημα» Αθήνα 1983.
- Δημήτρη Χανού. «Τα λαϊκά περιοδικά». (Τόμοι 2). Έκδοση του συγγραφέα το 1989.
- «Ελληνικό θέατρο σκιών. Φιγούρες από φως και ιστορία». ΕΛΙΑ 2004.
- «Ο κόσμος του Καραγκιόζη. Σκηνικά». Ερμής 1977.

- Γιάννη Σολδάτου. «Ένας αιώνας Ελληνικός Κινηματογράφος». Κοχλίας 2002.

- «Ο Ελληνικός κινηματογράφος. Ντοκουμέντα 1. Μεσοπόλεμος». Σύνταξη, επιμέλεια Γιάννη Σολδάτου. Αιγόκερος 1994.

- Στάθη Βαλούκου. «Φιλμογραφία του Ελληνικού κινηματογράφου». Αιγόκερος 1998.

- Καλ. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου. «Λαϊκή φιλολογία». Αθήνα 1982.

Το κείμενο αυτό δημοσιεύτηκε σε μια πρώτη μορφή σαν «σαλόνι» στην εφημερίδα «Θεσσαλονίκη» τη Δευτέρα 17 Αυγούστου 1998. Εδώ παρουσιάζεται επικαιροποιημένο, με την προσθήκη και νεότερων στοιχείων που ήρθαν στην αντίληψη μου.

Η Παναγία, εικόνισμα αγνώστου,
από το βιβλίο Ο Κόσμος του Καραγκιόζη

Η ΗΘΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΚΙΩΝ

Η Γενοβέφα και
ο Ερωτόκριτος,
δύο κλασσικά
παραδείγματα

Τάσος Κούζης-Κούζαρος

Καλλιτέχνης Θεάτρου Σκιών, Φιλόλογος

φώτο 1: Τσιζεφρίδος-Βόλφιος του Βασιλάρου

Η πολιτιστική εξέλιξη παίζει παράξενα και αναπάντεχα παιχνίδια, παρακολουθώντας την αδυσώπητη τροπή της ιστορίας. Ποιος, λοιπόν, θα περίμενε το Θέατρο Σκιών - με αφετηρία σε απώτατους καιρούς τις μυστηριακές λατρείες και τη δράση των αυθόρμητων μίμων ανά τας οδούς, στη σκιά του επίσημου θεάτρου-να μετεξελιχθεί, μέσω των ειδωλολατρικής φύσεως πομπών των ελληνορωμαϊκών και βυζαντινών χρόνων, από εκφραστής του ορμέμφυτου ενστίκτου των μαζών, που απαιτούσε άμεση ικανοποίηση, σε κύριο μέσο ηθικοποίησής του;

Και όμως, πράγματι αυτό συνέβη ήδη από τους πρώτους χρόνους της ζωής του Νεοελληνικού Βασιλείου. Ότι βωμολόχο, αισχρολόγο και χυδαίο παρελήφθη από τους Οθωμανούς-το οποίο, όμως, διέσωζε τα αρχέγονα στοιχεία του Θεάτρου Σκιών κληρονομημένο από το Βυζάντιο- βήμα το βήμα και ενωρίτατα άρχισε να προσαρμόζεται στο νέο του ρόλο, όχι πλέον άμεσα να ικανοποιήσει το ένστικτο καλλιεργώντας τη νοσηρή φαντασία, αλλά να το χαλιναγωγήσει, να το δαμάσει και να το προσαρμόσει

στα κοινωνικώς αποδεκτά πλαίσια συμπεριφοράς του καιρού του.

Δύο δρόμοι ανοίγονταν για το απομεινάρι της οθωμανικής κληρονομιάς, είτε να εξαφανιστεί από προσώπου γης καταδιωκόμενο απηνώς από τις εξουσιαστικές δομές- όπως και συνέβη με τους προγονικούς βυζαντινούς μίμους, που έχοντας αποβάλει τα προσωπεία, συνθλίβονταν ανάμεσα στις αυστηρότατες διατάξεις της πενθέκτης Συνόδου της εν Τρούλλω του 691μ.χ και τις άλλες διώξεις που ακολούθησαν- είτε να μετεξελιχθεί σε **θέατρο λαϊκό** ή σε **θέατρο του λαού**, που θα οδηγούσε στη διαπαιδαγώγησή του και θα κατόρθωνε να του εμφυσήσει τα ιδανικά που ούτε οι ιερείς ούτε οι δάσκαλοι, ως τότε, είχαν κατορθώσει να του εμφυσήσουν, ώστε να συμβαδίσει με τα νέα ήθη.

Αυτή η διαδικασία προσαρμογής, είχε αρχίσει, βάσει των στοιχείων που διαθέτουμε, πολύ πριν από τον Μίμαρο, δηλαδή το Δημήτριο Σαρδούνη. Αφετηρία της διαδικασίας το 1834, όταν ο **Καραγκιοζοπαίχτης του καφενείου της βρύσης του Βορριά** σατίριζε τα τότε εισδύοντα φράγκικα ήθη και

γινόταν δεκτός, για να ψυχαγωγήσει την οικογένεια και τους φίλους του πρώτου Αυστριακού πρέσβη στην Αθήνα **Anton Prokesch Osten (1795-1876)**. Είναι ο ίδιος που χρόνια αργότερα θα εκφράσει το σεβασμό του στην Ορθόδοξη Εκκλησία παίζοντας στην Πλάκα τους **«Γάμους του Καραγκιόζη»**, το Φεβρουάριο του 1852, παρουσιάζοντας αθώες παραστάσεις σαν την **«Πίτα του φούρναρη»** και μη επιτρέποντας σε παιδιά να μπαίνουν στο χώρο των παραστάσεων. Κι αυτά, σπρωγμένα από την περιέργεια και την επιθυμία να γευτούν τον απαγορευμένο καρπό, μόνο λαθραία κατόρθωναν να δουν τι γίνεται μέσα στο καφενείο ανοίγοντας στο ξύλινο σανίδωμα τρύπες με το τρυπάνι του μαραγκού. Μετά το θάνατο του πρώτου αυτού Καραγκιοζοπαίχτη της Πλάκας στις **27 Φεβρουαρίου 1852**, τα πράγματα μοιάζουν και πάλι να ξεφεύγουν, από ηθικής απόψεως, καθώς οι διάδοχοι Καραγκιοζοπαίχτες προκαλούν την εξέγερση της εφημερίδος Αθηνά την Πρωτοχρονιά του 1854.

Θα περάσει σχεδόν μία δεκαετία και θα εμφανιστεί, στην αγορά των Αθηνών κοντά, **το θέατρο του λαού**, παίζοντας ηθικότερες παραστάσεις, χωρίς όμως ο Καραγκιόζης να παύσει να κάνει τότε-πότε και τα δικά του.....!

Γνωρίζουμε όλοι, πως καταλυτική υπήρξε η συμβολή **του Δημητρίου Σαρδούνη** στη διαδικασία ηθικοποίησης και επανελλήνισης του Θεάτρου Σκιών με παραστάσεις όπως ο **«Χριστιανομάχος Μπέης»**, η οποία βασίζεται στο μαρτύριο **του Αγίου Γεωργίου των Ιωαννίνων, του Φουστανελλά** κατά το έτος 1838. Έτσι, πράγματι, μέσα από τον Καραγκιόζη μπερντέ αναβιώνει το θεμελιώδες στοιχείο της Ορθοδοξίας, **η ομολογία του ενός βαπτίσματος!** Αυτή η παράσταση σε ποιο άραγε χριστιανό εκείνου ή και του σημερινού καιρού δεν θυμίζει τον Άγιο μάρτυρα **Πορφύριο των από Μίμων**, ο οποίος στα χρόνια

φωτό 2:
Γενοβέφα του Βασίλαρου

του Ιουλιανού του Παραβάτη, το 361μ.χ, διατάχθηκε να μιμηθεί και να περιπαίξει τα Μυστήρια των χριστιανών. Κι αυτός αντί να διασύρει το Μυστήριο του βαπτίσματος, βαπτισθείς στην κολυμπήθρα φώναξε: **«Βαπτίζεται Πορφύριος, εις το όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος»**. Ο Άγιος αυτός μίμος, ο Πορφύριος, καθιερώθηκε ως προστάτης του συνδέσμου των ηθοποιών από το 1904 επί Προεδρίας Νικολάου Λάσκαρη, το εικόνισμα του οποίου, 76 χρόνια αργότερα, φιλοτέχνησε ένας Καραγκιοζοπαίχτης και Λαϊκός αγιογράφος, ο Σπύρος Κούζαρος, δωρίζοντάς το στο Θεατρικό Μουσείο στις 30 Μαΐου 1980, όταν Διευθυντής ήταν ο Μανόλης Κορρές.

Μα και **την αγνότητα του έρωτος και το μυστήριο του γάμου και προπάντων το θεσμό της οικογένειας**, υπερασπίστηκε ο Καραγκιόζης μ' όλες του τις δυνάμεις. Σε χαλεπούς καιρούς ο άλλοτε εντελώς ανήθικος και ερωτικά ακόρεστος Καραγκιόζης μετεξελισσόμενος μέσα από τις παραστάσεις του πρόβαλλε τα ιδανικά αυτά της ζωής ως τους θεμελιώδεις λίθους της Νεοελληνικής κοινωνίας, εντάσσοντας στον μπερντέ του έργα, όπως: η **«Γενοβέφα»** και ο

«Ερωτόκριτος και η Αρετούσα».

Γνωρίζουμε από την έρευνα ότι, δυστυχώς, οι λογοτέχνες και οι θεατρικοί συγγραφείς δεν ενδιαφέρθηκαν να γράψουν έργα κατάλληλα για τον Καραγκιόζη και για το κουκλοθέατρο, ώστε να συντελέσουν στην ποιοτική του αναβάθμιση και μετεξέλιξη σ' ένα λαϊκό θέατρο, παρά την κοσμοσυρροή και την αγάπη του λαού προς αυτά τα θεάματα. Έτσι, οι Καραγκιοζοπαίχτες, άλλοι γνωρίζοντας λίγα γράμματα και άλλοι εντελώς αγράμματοι, στράφηκαν νωρίς προς τα δημοφιλέστερα αναγνώσματα διασκευάζοντάς τα για το δικό τους θέατρο. Εξάλλου στο κουκλοθέατρο τόσο **ο Δημοσθένης Μαριδάκης** όσο και **ο Χρήστος Κονιτσιώτης**, ήδη από το 1891, ψυχαγω-

γούσαν το εκλεκτό κοινό των ιαματικών πηγών του Λουτρακίου με παραστάσεις, όπως **«οι δύο Λοχίαι»**, **«οι Λησταί της Καλαβρίας»** και **«η Γενοβέφα»**, (Το Άστυ, Ιούλιος 1891).

Η ιστορική της βάση εντοπίζεται στους πολέμους που διεξήγαγε ο Κάρολος Μαρτέλος εναντίον των Μαυριτανών της Ισπανίας, (η αποφασιστική μάχη που έκρινε την τύχη της Ευρώπης δόθηκε στο Πουατιέ της Γαλλίας το 732μ.χ). Σ' αυτούς τους αγώνες είχε λάβει μέρος ως σύμμαχος ο Κόμης του Παλατινάτου του Τριρ Ζίγκφριντ, (φωτό 1) ο οποίος ήταν σύζυγος της Γενοβέφας, κόρης του Δούκα της Βραβάνδης. Αυτή η ιστορική περιοχή μοιράζεται σήμερα ανάμεσα σε Βέλγιο, Λουξεμβούργο και Γερμανία.

Η ερωτική ιστορία διαδραματίζεται, λοιπόν, τον 8° μ.χ αιώνα στις μέρες του Αγίου Ιδόλφου, Αρχιεπισκόπου Τρεβήρων, του σημερινού δηλαδή Τριρ της Γερμανίας. Κατά τη διάρκεια της απουσίας του Ζίγκφριντ στον πόλεμο, ο αρχιεπίσκοπος του οίκου, Golo, κατηγορεί τη Γενοβέφα για μοιχεία, γιατί δεν υποχώρησε στις ορέξεις του, δίνοντας τελικά διαταγή σε δύο υπηρέτες του να τη θανατώσουν μαζί με το μικρό γιο της, το Ντολόρη. Και όπως συμβαίνει σε τέτοιες περιπτώσεις λυπήθηκαν οι δήμιοι τη μάνα και το μικρό παιδάκι εγκαταλείποντάς τους στο δάσος των Αρδεννών. Εκεί για να προστατευτεί η Γενοβέφα από τις καιρικές συνθήκες εγκαθίσταται σε

μία σπηλιά, όπου, ως εκ θαύματος, μετά από δύο ημέρες εμφανίζεται μία ελαφίνα που προσφέρει το γάλα της για τη διατροφή του γιου της. Στο δάσος το απάτητο η Γενοβέφα θα παραμείνει έξι χρόνια. Οπότε τον έβδομο ο Ζίγκφριντ κυνηγώντας στην περιοχή και παρακολουθώντας τα ίχνη της ελαφίνας βρίσκει ανέλπιστα την άρρωστη Γενοβέφα και το μικρό του γιο. (Φωτό 2)

Η κοινωνική ελίτ, βέβαια, διαχρονικά είχε γνώση του έργου μέσα από τις δύο όπερες του Ρόμπερτ Σούμαν, το 1848 και Ζακ Όφενμπαχ, το 1859. Ο ζωγράφος Ανδριάν Ρίχτερ είχε ζωγραφίσει τον πίνακα **η Γενοβέφα και η Ελαφίνα** (1803- 1884). Στο πλατύ ελληνικό κοινό πέραν του θεάτρου και του κουκλοθέατρου έγινε γνωστή από τις δεκάδες λαϊκές και μη εκδόσεις του θρύλου (Ιωάννη Βαράτσε "Χρυσός Θρύλος", 13ος αιώνας μ.χ, τον οποίο αργότερα διαμόρφωσε ο καλόγερος Ματίας ΕΜΙΧ, που χρονολογείται το 1472, 15ος αιώνας μ.χ).

Στα ελληνικά λαϊκά μυθιστορήματα πέρασε με το όνομα του συγγραφέα Αδάμ Σμιθ. Ήταν ένα από τα πρώτα που πρωτοκυκλοφόρησε περί τα μέσα του προπερασμένου αιώνα σε μετάφραση. Στα ελληνικά εκδόθηκε σε καθαρά λαϊκό φυλλάδιο από τον «Κοραή», τον Σαλίβερο και άλλους και με την τυπική μορφή ελληνικού λαϊκού μυθιστορήματος από τους: - Βουνίσια το 1903, σε 272 σελίδες, με εικόνες ξυ-

λογραφίες Ευρωπαϊκές.

- Φαρμακίδη, σε 206 σελίδες.

- Σαραβάνο και Στεφάνου το 1919, σε 284 σελίδες,

- και το 1921 σε 284 με 17 εικόνες.

- Και από τον Σαλίβερο το 1921, σε 272 σελίδες και δεκάδες εκδόσεις κατά καιρούς σε φυλλάδια των 82 σελίδων από τον ίδιο οίκο.

Στον εικαστικό τομέα ο Δράκος Παπαδημητρίου έκανε πέντε τουλάχιστον εκδόσεις σειρών εικονογραφιών με θέμα τη Γενοβέφα. Σ' αυτήν την πρώτη έκδοση του 1900, σε μεγάλο σχήμα, καθώς και στη δεύτερη του 1902 σε μικρότερο, τα έργα είναι του Ζωγράφου **Σωτηρίου Χρηστίδη**. Και στις δύο εκδόσεις υπάρχει επεξηγηματικό κείμενο στο κάτω μέρος της εικόνας γραμμένο στα ελληνικά και Γαλλικά. (Φωτό 3,4)

Υπήρχε, λοιπόν, μία πρώτης τάξεως ύλη, φιλολογική και εικαστική, όπου μπορούσαν να ανατρέξουν Καραγκιοζοπαίχτες, με πολύ μικρό κόστος και να αντλήσουν όλα τα στοιχεία που θα τους επέτρεπαν να συνθέσουν τη δική τους παράσταση στο πανί, να φιλοτεχνήσουν σε χαρτόνι, δέρμα και ζελατίνη, φιγούρες και σκηνικά. Η επιρροή υπήρξε σημαντική. για παράδειγμα η φιγούρα του Γόλου, του από το Αίγιο καταγόμενου Καραγκιοζοπαίχτη **Βασίλη Ανδρικοπούλου**, του γνωστότερου ως **Βασίλαρου**, παραπέμπει σαφώς στο έργο του Χρηστίδη. (Φωτό 5)

Όσο για το **πότε πρωτοπαίχτηκαν τέτοιες παραστάσεις**, αξιοσημείωτη είναι μία μαρτυρημένη αξιολογώτατη προσπάθεια που αντλούμε από τα αυτοβιογραφικά σημειώματα του αείμνηστου Καραγκιοζοπαίχτη και Ζωγράφου **Σπύρου Κούζαρου** (1913-1992). Έχοντας κάνει θεατρική σύμπραξη με το συνάδελφό του Διονύσιο Πάτρα το 1928 γράφει τα εξής: "..... στο θέατρο Πολυθέαμα στην Αγίου Μελετίου, τέρμα Σεπολίων, με θεατρώνη τον κύριο Φιλίππου, που καταγόταν από τη Βόρεια Ήπειρο, επαιζαμε σε πολλές παραστάσεις μαζί με τον έξοχο Φρίξο Γαζεπίου, τον Παναγιώτη Μιχόπουλο, τον Διονύσιο Πάτρα, τον Εμμανουήλ Μαντζουράνη, τον Ηρακλή Αιβανόπουλο. Στο Πολυθέαμα πρωτοπαίχτηκαν στο Θέατρο Σκιών "Η Γκόλφω" και η "Γενοβέφα". Ο Φρί-

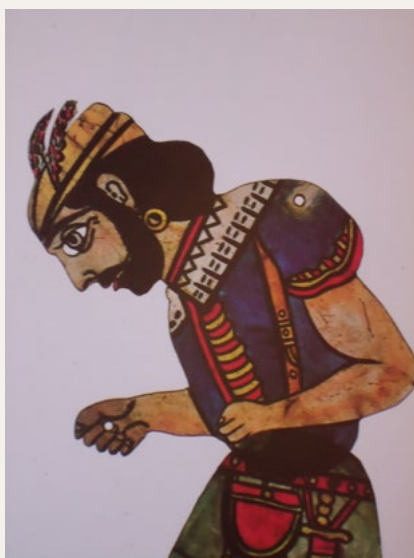
ξος, υποβολεύς, μας διάβαζε την "Γκόλφω", ο Κούζαρος παρασταίνει τον Γιάννο, ο Πάτρας την Γκόλφω και τον Τάσο. Ο Καραγκιοζοπαίχτης, βέβαια, δεν διαβάζει την παράσταση, αλλά η Γκόλφω και η Γενοβέφα ήταν πολύ δύσκολες παραστάσεις.....".

Αξίζει να σημειωθεί ότι και ο Κούζαρος και ο Φρίξος υπήρξαν άριστοι ζωγράφοι του Θεάτρου Σκιών, σώζονται και των δύο φιγούρες της παράστασης, του Φρίξου σκαλιστές σε χαρτόνι, γδυτές. Ανάμεσα στα έργα του Σπύρου Κούζαρου, που φιλοξενεί στις συλλογές του το Μουσείο Νεότερου Πολιτισμού, υπάρχει και μία μικρόσωμη φιγούρα της Γενοβέφας, δερμάτινη, που χρονολογείται σε εκείνες τις παραστάσεις του 1928-1934. (Φωτό 6) Την ίδια εκείνη περίοδο και ο Φασουλής εξακολουθούσε να

παίζει τη Γενοβέφα, όπως μαρτυρεί ο *Νεολόγος των Πατρών* το Σάββατο της 1^{ης} Αυγούστου του 1931, που παρουσιάστηκε στο θέατρο «Νέο Φάληρο».

Ένας υπερμεγέθης Ερωτόκριτος, ξιφίρης, σκαλιστός και ζωγραφιστός με έντονα χρώματα, στον τύπο της "εικονογραφημένης αποθέωσης", δεσπόζει ανάμεσα στα εκθέματα του Μουσείου, του πάλαι ποτέ Λαϊκής Τέχνης. (Φωτό 7)

Για τον Κούζαρο, που φιλοτέχνησε κι αυτή τη φιγούρα, υπήρξε αρκετό το τευχίδιο: *Ερωτόκριτος και Αρετούσα*, το βιβλίο της αγάπης, ένα διήγημα του περιοδικού «Διά-

φωτό 5
Γόλος του Βασίλαρου

φώτο 6 Γενοβέφα του Κούζαρου

βασέ με» των εκδόσεων Παπαδημητρίου το 1935, για να στήσει τη δική του παράσταση. Καθώς το διήγημα ήταν γραμμένο επί τη βάσει του ομώνυμου ερωτικού ποιήματος του Κρητός Βικεντίου Κορνάρου, με το πινελάκι του βουτηγμένο στο μελάνι ο Κούζαρος απομόνωσε τα σημεία του κειμένου, τα οποία ενέταξε στο σενάριο του, γράφοντας στο οπισθόφυλλο του περιοδικού με μεγάλα γράμματα με μπλε μολύβι **ΔΡΑΚΟΚΑΡΔΟΣ, μονομάχος του βασιλέα της Βλαχίας...**

Μία εξαιρετική φιγούρα του **Άριστου, του γιου του Βασιλέα της Βλαχίας** μου επέδειξε σε συνάντησή μας η κόρη του μεγάλου Καραγκιοζοπαίχτη και αδελφικού φίλου και κουμπάρου του πατέρα μου, Παναγιώτη Μιχοπούλου. Η φιγούρα αυτή είναι γδυτή, σκαλιστή, έγχρωμη με την ιδιόχειρη σημείωση, **οδός Ιωάννου Μέρλα 14, Άγιοι Ανάργυροι** και συγκαταλέγεται ανάμεσα στις 55 περίπου φιγούρες του Κούζαρου, που σώζονται στη συλλογή του αείμνηστου Παναγιώτη Μιχοπούλου.

Είκοσι χρόνια αργότερα, το 1955, ο Βασίλαρος κάνει τη δική του διασκευή, όπως αναφέρει το εξώφυλλο του τετραδίου που αναγράφει την παράσταση

Ερωτόκριτος και Αρετούσα
υπό βικεντίου Κορνάρου
Κρητός Συγγραφέως
Και κατά διασκευή υπό Βασίλαρου εν έτει 1955
ερωτικό κωμικό Δράμα.

φώτο 7 Ερωτόκριτος του Κούζαρου

Ο Καραγκιόζης αρματολός του
Μάνθου Αθηναίου

Κλεφταρματολός του Βασιάρου

Ἡ ζωή τῶν Κλεφτῶν κατά τόν Κλαύδιο Φωριέλ Α΄ ΜΕΡΟΣ

ἐπιμέλεια Κ. Ψυχραιμίας

Τό ελληνικό Θέατρο Σκιῶν εἶναι γεμᾶτο ἀπό κωμικές καί ἡρωικές παραστάσεις. Οἱ κωμικές σήμερα εἶναι πιό γνωστές στούς νεώτερους. Ὅμως ὅταν μιᾶ κάποιος γιά τίς ἡρωικές ὁ νοῦς γυρίζει στό 1821, τόν Ἀλῆ Πασσᾶ Ἰωαννίνων καί τούς Σουλῶτες μέ τόν Κατσαντώνη (1790-1821), τούς μετά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ 1831 λήσταιρους, τούς «βασίλεις τῶν ὁρέων» κατά τόν ἄλλο Γάλλο Ἐδμόνδο Ἀμποῦ, τόν ὅχι καί τόσο φιλέλληνα. Ἔτσι, ὑπάρχουν «ἄπειρες» παραστάσεις «φουστανέλλας» στό ρεπερτόριο τοῦ Καραγκιόζη μέ πρωταγωνιστές ἱστορικά πρόσωπα τῆς Τουρκοκρατίας, τῆς Ἐπανάστασης τοῦ '21, τῆς Βαυαροκρατίας ἢ τοῦ κωμειδυλίου (Γκόλφω, Γιάννος καί Παγώνα κ.λπ.) καί τόσα ἄλλα.

Ὅπως δὴποτε στά ἔργα αὐτά παρουσιάζεται ἐπί σκηνῆς ἢ ἀναφέρεται τό λημέρι τῶν κλεφταρματολῶν, ἡ ζωή τῶν κλεφτῶν μέ τόν ἕνα ἢ τόν ἄλλο τρόπο (τό караούλι, τό τραγούδι, τά σφυρίγματα-συνθήματα ἀναγνώρισης, οἱ συνομιλίες τοῦ καπετάνιου μέ τά παλληκάρια του ἢ τό πρωτοπαλλήκαρό του, ὁ Καραγκιόζης καί ὁ Μπαρμπαγιῶργος ἐν μέσῳ τῶν κλεφτῶν

ὥσαν ἀγγελιαφόροι, τροφοδότες, σκοποὶ καί πολλά ἄλλα πολεμικά: ἐνέδρες, πορεῖες, νυχτερινές ἐπιθέσεις, μονομαχίες ἡρώων κ.λπ.). Αὐτά ὅλα προϋποθέτουν τήν γνώση, τήν ἐπαφή μέ τήν ζωή τῶν βουνῶν καί τῶν κλεφτῶν, κάτι πού οἱ σύγχρονοι νεοέλληνες δέν ἔχουν τόσο ὅσο οἱ γονεῖς καί οἱ παπποῦδες τους. Ἔτσι, καλό εἶναι νά παρακολουθήσουμε τί γράφει ὁ Φωριέλ στό βιβλίο του γιά τά Δημοτικά μας τραγούδια, τυπωμένο στά 1824 στό Παρίσι. Πρόκειται γιά μιᾶ σπουδαία ἐργασία, ἀφοῦ πρώτη φορά παρουσιάζονται τόσες πληροφορίες γιά τήν ζωή τῶν ἀρματομένων στηριγμένες σέ συγχρόνους τοῦ 1821 Ρωμηούς ἀφηγητές, πού ὁ φιλέλληνας Φωριέλ συνάντησε στή Βενετία καί ἄλλοῦ γιά τόν σκοπό τοῦτο.

Ὅσα δέ περισσότερα ξέρουμε γιά τό θέμα αὐτό, τόσο καλλίτερα τήν ὥρα τῆς παράστασης, ὅπου πρέπει νά παρασταθεῖ τό κλίμα, τό πνεῦμα καί ἡ πραγματικότητα τῆς κλεφτουριάς, τῆς ζωῆς καί θανάτου αὐτῶν τῶν προγόνων μας, τῶν ὁρεσίβιων πριγκίπων. Αὐτό ἀπαιτεῖ ἡ ἱστορική ἀκρίβεια ἀλλά καί οἱ ψυχές τῶν παλαιῶν θεατῶν καί καλλιτεχνῶν τοῦ λαϊκοῦ μας, τοῦ Ρωμείου Θεάτρου τῶν Σκιῶν!

Τουρκική αντίδρασις κατά τῶν Ἀρματωλῶν

Εφ' ὅσον οἱ Ἕλληνες διατηροῦσαν κάποια δικαιώματα, ἔμενε εἰς τοὺς Τούρκους κάτι νὰ πράξουν. Οἱ πασάδες ἀνέλαβον νὰ συμπληρώσουν τὸ ἡμιτελὲς ἔργον τῶν πρώτων εἰσβολέων: ἡ ἀφαίρεσις ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τοὺς ἡττημένους τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια τοὺς ἀπέμειναν, καὶ τῶν δικαιωμάτων των ὑπῆρξε ὁ πρωταρχικὸς σκοπὸς τῆς διοικήσεώς των. Οἱ Ἀρματωλοὶ ἦσαν ἓνα ἐμπόδιον εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου των· καὶ ἡ ἱστορία των, χρονολογουμένη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, ἡ ὅποια εἶναι κάπως γνωστή, δὲν εἶναι παρὰ ἡ εἰκὼν τῆς μακρᾶς καὶ θαρραλέας πάλης των ἐναντίον τῶν πασάδων.

Ἐπεισόδια τῆς πάλης αὐτῆς θὰ ἀναφέρω ὅσα ἀπ' εὐθείας σχετίζονται μὲ τὸ κύριον θέμα τῶν ἐρευνῶν μου: μὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν νομίζω ὅτι δύναμαι νὰ σημειώσω τὴν ἵδρυσιν ἀπὸ τὸ **διβάνι** ὠρισμένης ὑπηρεσίας, ἡ ὅποια ἀπὸ τῆς δημιουργίας της ἢ ὀλίγον κατόπιν ἀντετάχθη εἰς τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα τῶν Ἀρματωλῶν. Αὐτὴ ἦτο ἡ ὑπηρεσία τοῦ **ντερβεντάτ-ναζίρ**, ἡ τοῦ μεγάλου ἐπόπτου τῶν κλεισωρειῶν, ἡ ὅποια προστετέθη εἰς τὰς ἄλλας δικαιοδοσίας τῶν πασάδων τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸν ἀξιωματικὸν αὐτὸν ἀνετέθη ἡ ἀρχηγία πάσης ὑπηρεσίας, ἡ ὅποια ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν ἀστυνόμευσιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ὁδῶν, καὶ ἰδιαιτέρως, τῶν στενωπῶν τῶν ὁρέων· οὗτος ἠδυνήθη νὰ ὀργανώσῃ διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν εἰδικὰ στρατιωτικὰ σώματα, τὰ ὅποια διοικοῦσαν ἀξιωματικοί, τῆς ἐκλογῆς του, οἱ ὅποιοι ἐπῆραν τὸ ὄνομα **δερβέναγας**, καπετάνιος τῶν στενωπῶν. Δὲν ἔχω δεδομένα, πότε ἀκριβῶς ἐδημιουργήθησαν ἡ ὑπηρεσία τοῦ ντερβεντάτ-ναζίρ καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος, τὸ ὅποιον τοῦ ἦτο ἀπαραίτητον· ἀλλ' ἡμποροῦμεν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ὑπηρεσία αὐτὴ εἶναι μεταγενεστέρα τῆς τῶν Ἀρματωλῶν καὶ ὁ προορισμὸς τῆς νέας ὑπηρεσίας ἦτο νὰ κρατῇ τοὺς Ἀρματωλοὺς εἰς ἡσυχίαν διὰ τοῦ φόβου, διότι φανερὰ ἤδη εἶχον ἐκδηλωθῇ διὰ πράξεων ἀντιστάσεως κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας.

Πολλάκις ἡ πάλη τῶν δύο τούτων πολιτοφυλακῶν, αἱ ὅποιαι ἀντε-προσώπευον τὴν πάλην δύο ἐθνῶν, ἦτο κατ' ἀρχὰς μερική, συμπτωματικὴ καὶ παροδική. Ἐπρεπε νὰ συμβοῦν ἐξαιρετικὰ γεγονότα, τὰ ὅποια νὰ ἐκτραχύνουν τὴν πάλην αὐτῶν μέχρι τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὅποιον ἔφθασε κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα. Κατ'

ἀρχὰς ἀξίωμα τῆς πολιτικῆς τοῦ διβανίου ἦτο νὰ μὴ ἀναθέτῃ τὰ πασαλίκια τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἀλβανικῶν φυλῶν· καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἦτο πρᾶξις συνετῇ. Ἐὰν κάθε πασᾶς, ὅποιασδήποτε καταγωγῆς καὶ ἂν ἦτο, ἐνόμιζε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὑποχρεωμένον νὰ καταπιέξῃ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ἀλβανικῆς καταγωγῆς πασάδες εἶχον περισσοτέρας ἀφορμὰς καὶ περισσότερα μέσα καταπίεσεως, καὶ τοῦτο διότι ἐπηρέαζον, ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὰς φυλὰς τῆς Ἀλβανίας, ἐξ ἐπαγγέλματος φυλὰς πολεμικὰς καὶ ἀνέκαθεν ἐχθρικὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Τὸ διβάνι ἥλλαξε πολιτικὴν ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ: ἀπὸ τὸ 1740 ἕως τὸ 1784 ἔδωκε διαδοχικῶς τὸ πασαλίκι τῆς Ἡπείρου καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ντερβεντάτ-ναζίρ εἰς τέσσαρας ἀλβανοὺς ἀρχηγούς, οἱ ὅποιοι ὅλοι κατεδίωξαν μὲ μανίαν τοὺς Ἕλληνας Ἀρματωλοὺς καὶ Κλέφτες καὶ ἐπραξαν τὸ πᾶν διὰ νὰ τοὺς διαλύσουν. Ὁ περίφημος Ἀλῆς¹ ἀπὸ τὸ Τεπελένι τοὺς διεδέχθη καὶ ἔκαμε μεγαλύτερον κακὸν ἀπὸ ὅ,τι οἱ προηγούμενοι ἐν τῷ συνόλῳ των εἰς τοὺς Ἕλληνας Ἀρματωλοὺς.

Διάκρισις Κλεφτῶν

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω προεισαγωγικῶν ἐξηγήσεων, ἐλπίζω νὰ ἐγένετο κατανοητὸν τί ἦσαν οἱ Κλέφτες καὶ τὸ εἶδος τῆς μοναδικῆς σχέσεως, τῆς ὑφισταμένης πάντοτε μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἀρματωλῶν. Τὸ ὄνομα τῶν Ἀρματωλῶν πιθανὸν ἦτο τὸ μόνον, διὰ τοῦ ὁποίου ὠνόμαζον τὰ μέλη τῆς ἐθνικῆς ἑλληνικῆς πολιτοφυλακῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης περιόδου αὐτῆς καὶ ἐφ' ὅσον ἐτηροῦντο οἱ ὅροι τῆς συμφωνίας δυνάμει τῆς ὁποίας ὑφίστατο. Τὸ ὄνομα Κλέφτες, τὸ ὅποιον τοὺς ἔδωσαν, ὅταν ἀκόμη πολεμοῦσαν μὲ τοὺς κατακτητάς, δὲν ἤρμوزه εἰς τὴν νέαν των κατάστασιν καὶ δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο πλέον. Ἀλλ' ὅταν οἱ Ἀρματωλοί, καταδιωκόμενοι καὶ ἐκ τῶν πιέσεων ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπερασπίσουν διὰ τῶν ὅπλων τὴν ὑπαρξίν των καὶ τὰ κεκτημένα των δικαιώματα, ἐπανῆλθον εἰς τὴν πρωτόγονον κατάστασίν των τῆς ἀνεξαρτησίας των καὶ τῆς ἐχθρότητός των κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ ἐπανέλαβον τὰς εἰς βάρος των λεηλασίας, ἀπέδωσαν εἰς αὐτοὺς τὸ ὄνομα Κλέφτες ἢ ἴσως μόνον τὸν ἀνέκτησαν ὡς ἀρχαῖον τίτλον δόξης. Ἄλλοτε ἐξησθενημένοι καὶ ἠναγκασμένοι νὰ πολεμοῦν εἰς τὰ ὄρη, ἄλλοτε ἀρκετὰ ἰσχυροὶ διὰ νὰ ἀνακτήσουν διὰ τῆς βίας τὸ ἀρματωλίκι ἀπὸ ὅπου τοὺς εἶχον ἐκδιώξει,

1 Διωρίσθη ντερβεντάτ-ναζίρ τῷ 1789.

μετέβαινον ἀπὸ τῆς καταστάσεως τοῦ Ἀρματωλοῦ εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ Κλέφτη καὶ ἀντιστρόφως ἀπὸ τῆς τελευταίας εἰς τὴν πρώτην τόσον συχνὰ καὶ τόσον ταχέως, ὥστε τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀρματωλοῦ καὶ τοῦ Κλέφτη ἠδύνατο νὰ λαμβάνωνται σχεδὸν ἀδιαφόρως τὸ ἓνα διὰ τὸ ἄλλο καὶ κάθε ἓνα ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν δήλωσιν δύο καταστάσεων ἀναμφιβόλως πολὺ διαφόρων, ἀλλὰ τῶν ὁποίων ἡ μία ἔτεινε ἢ συνεχῶς ἐπλησίαζε τὴν ἄλλην. Ὑπῆρχον περιφέρειαι τῆς χώρας, ὅπου τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρματωλοῦ ἦτο ἢ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιῆται καὶ διὰ τὰ δύο. Εἰς ἄλλας, ὅπως εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ ὄνομα Κλέφτης διὰ νὰ σημάνῃ τόσον τὸν εἰρηνικῶς ζῶντα Ἀρματωλὸν εἰς τὴν θέσιν τοῦ πολιτοφύλακος, ὅσον καὶ τὸν ἐπαναστατημένον Κλέφτην τῶν ὁρέων, Διέκρινον μόνον ἐν ἀνάγκῃ τὰς δύο αὐτὰς διαφορετικὰς καταστάσεις διὰ δύο διαφορετικῶν ἐπιθέτων: ὠνόμαζον Κλέφτην ὑποτεταγμένον, κατὰ κυριολεξίαν Κλέφτην ἐξημερωμένον (**Κλέφτης ἥμερος**), τὸν φιλήσυχον Ἀρματωλὸν ὠπλισμένον διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἐπαρχίας του καὶ Κλέφτην ἄγριον (**Κλέφτης ἄγριος**), τὸν ἐπαναστατημένον Ἀρματωλὸν, τὸν κυρίως λεγόμενον Κλέφτην. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀναφερθέντα θὰ διευκρινισθοῦν διὰ σχετικῶν λεπτομερῶν διηγήσεων.

Ὅταν ἓνας Ἀρματωλὸς καπετάνιος ἀνησυχοῦσε εἰς τὸ ἄρματωλίκι του, διότι εἶχε ὑποψιασθῇ ὅτι ἐξυφαίνετο κάποια προδοσία ἐναντίον του ἀπὸ κάποιον πασᾶ ἢ ἀπὸ τὸν ντερβεντὰτ-ναζίρ, κατέφευγε ἀμέσως εἰς τὰ πλησιέστερα ὄρη μὲ τὰ παλληκάρια του, τα ὅποια τὸν ἀκολουθοῦσαν ἀμέσως ἢ ἐπήγαιναν νὰ τὸν συναντήσουν· καὶ τὸ σῶμα τῶν Ἀρματωλῶν, ἐπιφορτισμένον

μὲ τὴν ἀσφάλειαν τῆς περιοχῆς, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου μετεβάλλετο εἰς ἓνα σῶμα Κλεφτῶν, οἱ ὅποιοι διεξῆγον ἀνοικτὸν πόλεμον κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν οἱ Κλέφτες κατεδιώκοντο, ἀπεστεροῦντο ἀνεγνωρισμένου δικαιώματος, μιᾶς καταστάσεως ἐκ τῆς ὁποίας ἀποζοῦσαν, καὶ ἦσαν ἀποφασισμένοι τὸ πᾶν νὰ πράξουν διὰ νὰ ἀνακτήσουν καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο, καὶ τὸ πᾶν νὰ ὑποστοῦν παρὰ νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τοὺς ἐχθρούς των.

Ὅταν ἓνας Κλέφτης περιήρχετο εἰς ἐχθρότητα μὲ ἓνα πασᾶ, ἐπεδίωκε μὲ κάθε τρόπον νὰ καταστῇ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον ἐπίφοβος· ἐνίσχυε τοὺς Ἀρματωλοὺς του, οἱ ὅποιοι ἐσχημάτιζον κατὰ κάποιον τρόπον τὴν διαρκῆ καὶ τακτικὴν βάσιν τῆς ὁμάδος του, διὰ νέων ἀτάκτων ἐθελοντῶν νεοσυλλέκτων. Αὐτὸ δὲν ἦτο δύσκολον εἰς μίαν χώραν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι εἶχον γνωρίσει παντὸς εἶδους καταπιέσεις, προσβολάς, λεηλασίας καὶ πολλάκις εἶχον ἐξωθηθῇ εἰς πράξεις ἀπελπισίας. Ἡ δύναμις τῶν σωμάτων τῶν Κλεφτῶν ἐποίκιλλε· ἐξηρτᾶτο ἀπὸ πολλὰς περιστάσεις, ἀπὸ τὴν φήμην τοῦ καπετάνιου, ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνην, τὴν ὁποίαν ἐνέπνεε, ἀπὸ τὰ παλαιὰ του κατορθώματα καὶ ἀπὸ τὴν γενικὴν κατάστασιν τῆς χώρας. Ὑπῆρχον περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἓνας καπετάνιος εἶχε ὑπὸ τὰς διαταγὰς του διακόσια ἢ τριακόσια παλληκάρια καὶ ἤκουσα νὰ γίνεταί λόγος καὶ διὰ σώματα Κλεφτῶν ἀκόμη πλέον ἰσχυρά. Ἀλλὰ συνήθως ἦσαν ὀλιγαριθμότερα: ὅσα διέθετον δύναμιν ἑκατὸν ἀνδρῶν ἐθεωροῦντο ὑπολογίσιμα, καὶ ἀρκετὰ δὲν διέθετον οὔτε πενήντα ἄνδρας.

Ὁ τρόπος τῆς ζωῆς τῶν κλεφτῶν

Οἱ Κλέφτες, ἀφ' ὅτου κατέφευγον εἰς τὰ ὄρη, δὲν εἶχον πλέον μίαν καθωρισμένην περιοχὴν δικαιοδοσίας, οὔτε ὠρισμένον κατάλυμα· ἐκινοῦντο ἐλευθέρως παντοῦ, ὅπου ὠθοῦσε αὐτοὺς ἡ ἐλπίς, κάποιου ἐπιτυχοῦς ἐχειρήματος ἢ κάποιος ἄμεσος κίνδυνος. Ἐν τούτοις κάθε σῶμα Κλεφτῶν προτιμοῦσε ἓνα κατάλυμα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀρματωλικιοῦ ἐκ τοῦ ὁποίου εἶχε ἀπομακρυνθῇ. Τὸ κατάλυμα αὐτὸ ἢ τὸ στρατηγεῖον, τὸ **λημέρι** ὅπως ὠνομάζετο, εὐρίσκετο πάντοτε εἰς κάποιον ἀπρόσιτον τόπον, εἰς κάποιαν ἀπομονωμένην κλεισούραν, πλησίον εἰς κάποιαν κορυφὴν ὄρους.

Οἱ Κλέφτες, περιορισμένοι εἰς ἀγόνους τόπους, ἔτοιμοι πάντοτε νὰ ἀλλάξουν λημέρι, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ ὄπλα των χωρὶς κίνδυνον τῆς ζωῆς των, ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ζοῦν ἀπὸ τὰς λεηλασίας. Ἀλλά, καὶ εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, δὲν ἐλησμονοῦσαν ὅτι ἦσαν Ἕλληνες καὶ συνήθως διήρπαζον καὶ ἐρήμωνον τὰ κτήματα καὶ τὰς περιουσίας τῶν Τούρκων. Ἄλλοτε διήρπαζον τὰ ποίμνια κάποιου πασᾶ εἰς τὰ ὄρη· ἄλλοτε ἐφοροῦσαν ἀπροόπτως εἰς τὰ κτήματα, εἰς τὰ χωριά τῶν ἀγάδων καὶ τῶν μπέηδων, διαρπάζοντες ὅ,τι τοὺς ἦτο χρήσιμον, καίοντες ὅ,τι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρπάσουν. Πολλάκις ἀπῆγον τοὺς ἰδίους τοὺς μπέηδες, τοὺς ἰδίους τοὺς ἀγάδες ἢ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἰδικούς των, τοὺς μετέφερον εἰς τὰ ὄρη καὶ δὲν τοὺς ἀπέλυνον παρὰ κατόπιν λύτρων.

Ἄλλ' ἐκ τῶν πραγμάτων ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ βλάπτουν ὄχι μόνον τοὺς Τούρκους· ἐνίοτε ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ διαρπάζουν τὰ κτήματα τῶν Ἑλλήνων, ἐπεὶδὴ τοὺς θεωροῦσαν, διὰ νὰ δικαιολογούνται, ὡς τοὺς ἐκμισθωτὰς τῶν κτημάτων ἢ ἀπλῶς τοὺς ὑπηρετὰς τῶν Τούρκων. Ἐπίσης δὲν ἐδίσταζον καθόλου νὰ ζητοῦν λύτρα ἀπὸ τοὺς καλογήρους καὶ τοὺς μοναχοὺς. Ἔτρεφον ἰδιαίτερον μῖσος ἐναντίον αὐτῶν, διότι τοὺς κατέδιδον καὶ διότι ἦσαν πάντοτε πρόθυμοι νὰ δίδουν εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν συμβουλὰς καὶ πληροφορίας, διὰ τῶν ὁποίων ἠδύναντο νὰ τοὺς συλλάβουν ἐπ' αὐτοφώρῳ. Ἀκόμη οἱ Κλέφτες συχνάκις ἔκαμαν ἐπιδρομὰς εἰς τὰ μοναστήρια καὶ ἀπεσύροντο μὲ πλούσια φορτία.

Προσέτι συνέβαινε, εἰς περιπτώσεις ἐξαιρετικῆς ἀνάγκης ἢ ὁσάκις εἶχον μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς δυνάμεις των, νὰ ἀναλαμβάνουν πλέον τολμηρὰς

ἐπιχειρήσεις καὶ νὰ ὑποχρεώωνται εἰς συνεισφοράς χωρία καὶ πόλεις. Ἡ συνήθειά των εἰς τὰς παρουσιαζομένας αὐτὰς εὐκαιρίας ἦτο νὰ στέλλουν εἰς τὸν τόπον, τὸν ὁποῖον ἦσαν ἀποφασισμένοι νὰ ἀργυρολογήσουν, μίαν γραπτὴν πρόσκλησιν, διὰ νὰ τοὺς καταβάλουν ἓνα ὠρισμένον χρηματικὸν ποσὸν ἢ ὠρισμένην ποσότητα διαφόρων ἀντικειμένων εἰς εἶδος, καθορίζοντες τὴν ἡμέραν καὶ τὸν τόπον, ὅπου ἔπρεπε νὰ προσκομισθοῦν τὰ ζητηθέντα ἀντικείμενα. Ἡ πρόσκλησις αὐτὴ κατέληγε συνήθως μὲ τὴν ἀπειλήν, εἰς περίπτωσιν ἀμελείας ἢ μὴ ἐκτελέσεως, πυρπολήσεως τῶν χωρίων, εἰς τὰ ὁποῖα αὐτὴ ἀπηυθύνετο. Αἱ βίαιαι αὐταὶ ἀπαιτήσεις ἔφερον εἰς δύσκολον θέσιν τοὺς κατοίκους: Νὰ μὴ ἱκανοποιήσουν αὐτάς, ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας· καὶ ἐὰν ἱκανοποιοῦσαν αὐτάς, διέτρεχον τὸν βέβαιον κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, τῶν ὁποίων ἡ συνήθεια ἦτο νὰ καταστρέφουν τὰ πάντα ἐκεῖ ὅπου οἱ Κλέφτες εἶχον κάτι διαρπάσει. Ἀκόμη προτοῦ ἓνα χωρίον ἐκτελέσει μίαν πρόσκλησιν τῶν Κλεφτῶν, ἄφηνε νὰ ἐπαναληφθῇ περισσότερον ἀπὸ μίαν φοράν. Ἀλλὰ μία δευτέρα, μία τρίτη πρόσκλησις ἦτο ἀκόμη φοβερωτέρα, ὥριζε βραχύτερα χρονικὰ ὅρια ἢ ἡ πρώτη· καὶ τὸ χαρτί, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦτο γραμμένη, ἔφερε ἐκδηλὰ τὰ σημεῖα τῆς ἐπαυξήσεως τοῦ ἐπείγοντος καὶ τοῦ κινδύνου· ἦτο καμμένον εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας καὶ τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς σιωπηρᾶς εὐγλωττίας σπανίως ἀπετύγχανε τοῦ σκοποῦ. Ἀνάλογοι πρὸς αὐτάς τὰς προσκλήσεις ἐγίνοντο ἐνίοτε προσωπικῶς πρὸς ἓνα ἀγᾶ ἢ ἓνα ἀξιωματικὸν ἢ ἓνα Τούρκον δικαστικὸν ἢ εἰς Ἕλληνας δεσπότες· καὶ ἔπραττον αὐτὸ ὄχι διὰ τὴν αὐτὴν ἔχθραν ἢ τὴν περιφρόνησιν, τὴν ὁποίαν ἔτρεφον πρὸς τοὺς μοναχοὺς, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς διότι τοὺς θεωροῦσαν πλουσίους καὶ φιλαργύρους.

Οἱ Κλέφτες ἐστάθμευον καὶ ἐπροφυλάσσοντο εἰς τὸ λημέρι των καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας· καὶ τὴν νύκτα δὲν διέτρεχον πλέον κανένα κίνδυνον καὶ ἐκοιμῶντο εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐπάνω εἰς πυκνοὺς σωρούς κλάδων καὶ περιέβαλλον τὸ σῶμα των μὲ ἀδιabρόχους μανδύας κατασκευασμένους ἀπὸ τρίχας κατσίκας. Ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσουν, ἐξήρχοντο κατὰ τὴν νύκτα καὶ κατὰ προτίμησιν τὴν πλέον θυελλώδη καὶ πλέον σκοτεινὴν. Ἡ ταχύτης τῶν κινήσεων των ἦτο τοιαύτη, ὥστε συνήθως ὁ ἐχθρὸς κατελαμβάνετο ἀπαράσκευος.

επιστολές αναγνωστών

Με χαρά περιμένουμε τις ηλεκτρονικές επιστολές σας που θα δημοσιεύονται στη συγκεκριμένη φιλόξενη στήλη του περιοδικού μας

Αγαπητοί κύριοι,

Οπως ίσως θα διαπιστώσετε και στον πίνακα των παραληπτων του συγκεκριμένου μηνύματος απευθύνομαι και στα δύο έντυπα μελών του σωματείου με παράκληση να δημοσιευθεί. Εξηγώ λοιπόν αμέσως το λόγο της επικοινωνίας μου. Είμαι ένας άνθρωπος 32 ετών ο οποίος γνώρισε τον Καραγκιόζη μέσα από μια βιντεοκασέτα του τεράστιου Βαγγου Κορφιατησ και συγκεκριμένα τον «Καραγκιόζη μετανάστη στην Αμερική». Ήμουν φανατικός θεατής των τηλεοπτικών εκπομπών της τότε ΕΤ2. Έκτοτε έχω παρακολουθήσει αρκετές παραστάσεις πολλών καλλιτεχνών σε διάφορους χώρους, όπως το φεστιβάλ Στρέφη, Νέας Ιωνίας, Κηποθεατρο Ζωγράφου, θέατρο Μανθου Αθηναίου, θέατρο πάρκου» Ανδρέας Παπανδρέου», κλπ. Προφανώς δε θεωρώ τον εαυτό μου «καραγκιοζολογο» ή μελετητή. Απλά ειμαι μαγεμένος από αυτή την τέχνη και θα συνεχίσω να είμαι.

Ο λόγος που επικοινωνώ είναι διότι θα ήθελα να μοιραστώ κάποιους προβληματισμούς μου σχετικά με την τέχνη μας.

Παρατηρώ λοιπόν έναν ευτελισμο στην ποιότητα του παρουσιαζομενου θεάματος. Αφορμή γι αυτό στάθηκε μια παράσταση που παρουσιάστηκε σε καφετέρια στα δυτικά Προάστια της Αθήνας από έναν άνθρωπο που δεν μπήκα καν στον κόπο να συγκρατήσω το όνομα του. Ο λόγος; Μου προκάλεσε τόση αποστροφή το παρουσιαζομενο θέαμα που αποχωρησα στο πρώτο δεκάλεπτο. Αποστροφή όχι τόσο ως προς τα οπτικά στοιχεία όσο στο θέμα του λόγου, κύριο στοιχείο της τέχνης.

Κατανοώ τις ανάγκες βιοπορισμού των καλλιτεχνών που έχουν μετατρέψει την τέχνη σε ένα άνοστο, άχρωμο και άοσμο παιδικό θέαμα αλλά πραγματικά ακόμη κι έτσι να το δούμε υπάρχει καλής και κακής ποιότητας παιδικό θέαμα. Γιατί λοιπόν ακόμη και στα παιδιά να παρουσιάζεται κάτι ευτελές και όχι κάτι άρτιο; Πως θα αγαπήσουν και θα αγκαλιάσουν αυτή την τέχνη;

Ξερω ότι πολλοί θα σπεύσουν και θα μου πουν ότι τώρα τα παιδιά διασκεδάζουν ψηφιακά, αλλά ο Καραγκιόζης μας έχει ανταγωνιστεί εξίσου δύσκολους αντιπάλους όπως η τηλεόραση και βγήκε νικητής; Έχει αναρωτηθεί κανείς το γιατί; Επειδή οι καλλιτέχνες ήταν δυνατοί και αρτιοι στη δουλειά τους. Γιατί δεν ξαναδίνεται χώρος στο πρώτο κοινό του Καραγκιόζη, τους ενήλικες; Με ολοκληρωμένα έργα. Γιατί ανεχόμαστε ηχογραφημενες παραστάσεις να παρουσιάζονται ως ζωντανές;

Ενας άλλος μου προβληματισμος είναι η δράση του Σωματείου. Όχι η καλλιτεχνική. Η συνδικαλιστή. Γιατί αυτή δε γνωστοποιείται μέσω των εντύπων; Πως μάχεται για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μελών του; Μήπως θα έπρεπε να γίνει ένα άνοιγμα στον κόσμο ούτως ώστε να γνωστοποιηθούν οι θέσεις του.

Πιστέψτε με ο Καραγκιόζης μας κινδυνευει περισσότερο από εμάς τους ίδιους που επιμένουμε να κρατάμε την τέχνη στα μπαουλα και να ανεχόμαστε απαράδεκτα θεάματα. Γιατί θεωρώ αδύνατο μέσα στα τελευταία χρονια ο κανόνας να επιβεβαιώνει από τις λιγοστές του εξαιρέσεις.

Με εκτίμηση,
Γιώργος Κουλάκος

«ΤΟΥ ΜΠΑΡΜΠΟΥΤΗ ΤΑ ΚΑΜΩΜΑΤΑ»

σκίτσα: Νίκος Μπαρμπούτης

Ωω ρε Παναβία
μου κάθε χρόνο τα
ίδια. Κουράστηκα!

Ακούσατε, ακούσατεεεε...Ανοίγουν
τα σχολεία! Όλοι οι Ρωμιοί και οι
Οθωμανοί του τόπου να ετοιμάσουν
τα τέκνα τους για το σχολικό έτος!

«Του Μπαρμπούτη τα καμώματα»

Πάλι γκαρίζει ο Χατζηταραμάς! Μα...
για στάσου! Λέει να ετοιμάσουμε τα
παιδιά για σχολείο.

Κολλητήρης: Πατέρα εμείς έτοιμοι είμαστε!!! Φύγαμε
για σχολείο να μάθουμε γραμματάκια να γίνουμε
άξιοι άνθρωποι στην κοινωνία αυριο!

Κοπρίτης: Ωω ρε μάνα μου κι εγώ ready ειμαι πατέλα!
Με τη σφεντόνα στο χέρι!

Πιτσικόκος: Κι εγώ μπαμπάκο μου έτοιμος για το
υπνηαγωγείο!

«Του Μπαρμπούτη τα καμώματα»

Μπράβο λεβεντάκια μου σας καμαρώνω!
Να αγαπάτε τη γνώση, η γνώση είναι ΔΥΝΑΜΗ!
Εύχομαι Υγεία, Φώτιση και καλή σχολική χρονιά
σε όλα τα παιδιά που τόσο αγαπώ και με αγαπάνε!!!

*Μηνιαία
ηλεκτρονική έκδοση
του Πανελλήνιου Σωματείου
Θεάτρου Σκιών*

okaragkiozismas@gmail.com

